

Il cuolm de cruschs e dolurs : u il mazzament de Casatscha : raquintaziun populara

Autor(en): **Gadola, Guglielm**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **47 (1961)**

PDF erstellt am: **20.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881541>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Il cuolm de cruschs e dolurs

u

Il mazzament de Casatscha

(Raquintaziun populara)

da Guglielm Gadola

Avon prest tschien onns han ils dus frars Giachen Giusep e Martin Tschuor, dus purs de Fuorns en Val Medel, fittau il «Hospezi de Casatscha» che schai sin territori tessinès — in dètg tschancun sut ils confins Grischun-Tessin — buca ton lunsch sur «Acqua Calda» si, nua che stat aunc oz in niev albiert muntagnard, baghegiaus pér avon circa 80 onns. —

Ferton ch'ils dus pli enconuschents hospezis per liung dils trutgs dil Lucmagn eran vegni construi dalla venerabla Claustra de Mustér: «S. Gagl», entuorn 1260 e «S. Maria» 1374, havevan quels de Luorscha, dalla vart meridionala dil Lucmagn, medemamein eregiu dus hospezis sin lur territori de vischnaunca: «Camperio», duas uras sur Luorscha, anno 1352; mo gia ditg avon, 1104, igl «Ospitali di Casacia», il pli grond ed impurtont de tuts quater hospezis dil temps miez denter Mustér e Milaun.

Dal temps ch'ils imperaturs dil «S. Imperi Roman» havevan schuffa de dominar e mantener ils bials marcaus e las fritgeivlas planiras de Milaun e Lombardia, era il traffic d'armadas, marcadonts e pelegrens de Ruma carschius ad in crescher sin las sendas e trutgs dil «Cuolm de S. Maria».

Da lezzas uras garanteva la Claustra alpina de Mustér, distinguida ed enrihida entras gronds e bials beins davart ils imperaturs tudestgs, per la segirtad dil «Lucomagno» da Mustér entochen lunsch sur Blizuna viadoragiu.

Administraturs ed hospitaliers de S. Gagl e Sontga Maria eran ils bruoders de Mustér e la primavera baul, entochen tard viaden egl

atun, cursavan tschiens e tschiens viadonts, seigi schuldada, pelegrins, marcadonts u singuls privats sul Lucmagn.

Ils quater hospitals, ils dus da nosssa vart sco era ils auters dus sin territori de Luorscha, eran legats caritativs de claustras e baselgias de Mustér e della Val Blegn, susteni da retgs ed imperaturs e perfin d'enqualin ord il pievel cumin.

Duront ils 3—4 emprems tschentanners de lur existenza, dal temps che quels hospezis eran aunc trasatras casas de caritad, dev'ei enqual disgrazia, mo darar engols, rubarias, mazzaments ed autras scrocherias sin via denter ils differents hospitals.

Midau ha ei pér el 18avel e 19avel tschentanner cura ch'ins ha entschiet a fittar ils hospezis a privats, aschibein da questa sco da l'otra vart dil cuolm. De quei dattan clara perdetga ils cudischs de mortoris de Platta sco de Luorscha, nua ch'ins ha el decuors dils tschentanners 18 e 19 buca satrau mo pietus pelegrins de Ruma e marcadonts schelai en cuflaus e lavinas, mobein aunc auters utschals che la freida mort ha suatiu e priu giu da dies per ina e peradina lur rauba spogliada, ni schiglioc engulada denter Luorscha e Mustér.

* * *

Avon tschien onns fuva il traffic e commerci a pei ed a cavagl de bast aunc ualti vivs sul Pass de s. Maria — e quei da baul la primavera entochen serrar en. Gie, bials dis de samada e dis meins prigulus de lavinas, dev'ei adina de quels ch'ughegiavan de far il cuolm, bein ch'ins e l'auters sesurvevan aunc dalla scarsola e sliusa e buca dils skis.

Quei ha lu midau per ina gronda part digl onn, da sias uras ch'ins baghegiava la via carrabla dil Lucmagn; leu quels onns denter 1873—1877. Ils ezs onns — naven da baul la primavera che plauncas e spundas terrenavan, entochen gl'october che neivs e cuflaus serravan giu tutta comunicaziun denter Surselva e Val Blegn — vevan ils spitaliers de S. Maria, Casatscha e Camperio onns ded aur, essend ch'entiras roschadas de luvriers: miradurs, miniers e manuals construevan la biala ruta sul Lucmagn, e quei prendend amauns en medem temps il furar via en pliras partiziuns, naven da Fontanivas entochen Camperio.

Remarcabel denton! Dal temps dellas tschien sendas e trutgs — che la schuldada imperiala e pli tard las colonnas de cavals de bast e dils targliuns de bos, empalai da purs de Mustér, Medel e Tujetsch che mavan vin «Tiara taliana» per frina-pulenta, frina biala de piglialauncas e castognas e las marcanzias de stiarls de piazza per la fiera de Ligiaun vevan stagnau ed isau el dir terren dil Cuolm, — mavan e vegnevan ils daners buc aunc «en scheurls» scols onns della construcziun della via nova e quels ual suenter. Pilvermo, culs bials e neidis marenghins che cursavan envi ed enneu per la biala ruta dil Lucomagno, mavan era a pèr in'entira suita dil giavel e ses vegnentsuenter: l'engurdientscha, la scuidonza, il ladernetsch e l'entira genira debrastgada: rubaders, laders, assassins ed insumma l'entira razza de Cain! Taluisa, che honestadad, recliadad ed ils buns principis de tschels onns eran vegni méts e stuevan mirar bein co vegnir giud via sauns e salvs.

* * *

Ils 11 de zercladur 1867 regia a Casatscha in hazer cunfar. Ils de Luorscha, ils biars, ed in per casa dils uclauns ed uclivas de quella vasta vischnaunca blegnasca, ein vegni cull'alva dil di en processiun a Casatscha. Ordavon va la custeivla cruschetta sin astaschiember sturschida, la renomada crusch tagliada ord il pli pur e tarlichont cristal de Cristallina — l'alp de Mustér —, vischina della selvadia valetta de Campo Girun, situada en tschecca altezia sur il spazius vitg de Luorscha. Suenter quella bellezia crusch de processiun che tarlischa els emprems radis dil sulegl matuttin scols bratschs multifars della steila della damaun, vesein nus ils suprastonts de Luorscha, la capiala el maun seniester e la corda-paterinos el dretg recitond cul plevon il s. Rusari della Gloria.

Als tschun geraus de vischnaunca ch'ei — bein ch'i ein sezs suprastonts e survigiladers de tut malrecli — pli endisai de calzerar dis en dis ora duront il meins d'october, naven da «Piancabella» entochen sil «Paradiso», als confins grischuns a catscha scumandada, va ei bia pli vess de dir rusari (sivan ei gie ch'ina stella spetga ca l'autra), che de purtar la sera tard lur sfrauds a ca-lur!

Els han tondanavon da schuffa de recitar la secunda part della Salidada sin l'emprema dil plevon, ch'ei sebrattan giu in ad in, ni ch'ei massen vi da mauls

Ton pli frestg e sonor ura la giuventetgna il rusari, mats e mat-tauns che suondan sils calcogns als tschun fasierlis runapeis e marmugnasalidades. Mo la pli uerbla partiziun de quella processiun alpestra, fuorma la part miez, quella dellas dunnauns, dellas tatas giuvnas e veglias.

Ellas contan la liunga canzun de s. Barnabas; las 63 strofas dall'emprema alla davosa de quella veglia canzun dil s. Partun de Casatscha, quella veritabla «cantata» che raquenta liung e lad glorificond la veta de quei s. apiestel ed amitg de s. Paul, siu passionau cumpogn dils viadis sur mar e per tiara, atras l'Africa dil nord, dell'Asia maiora e minora traversond inslas, mars e tiara franca. Quella canzun aschi significonta era pils pelegrins blegnascs sin lur liung e fadius pelegrinadi da Luorscha a Casatscha. E co ellas contan! Lur vuschs sopranas sco tibas e las alt che surtunan il ramurar dils tschien dutgs ed uals squitrond giud aultas spundas e cascadas, spuentan l'utschleglia ord igniv e fan svanir uolps e muntanialas en lur staups, las cuas suten e las combas en tremble-tga

Nuota curvien! Igl ei in fadius pelegrinadi e negin che sesmarveglia sch'ils umens passai e pli vegls che siaran la processiun, seglian a mintga caschun d'in dutg ord retscha, e beiban ord lur capialas bergamascas enguordamein enzaconts sitgs refrestgentonts.

Mo la finfinala pren tut ina fin; era la liunga processiun de pli che treis uras ch'arriva ussa — vargaus il bellezza uaul de schiembra dadens Acqua Calda — a C a s a t s c h a, leu sut ils «Cuolms de Frina», amiez in amureivel englar pli verds e tarlischonts ch'il semperved, tschinclaus ordentuorn da striaunas mur-cotschnas e dominaus dalla gronda e biala caplutta de s. Barnabas, alva sco la rassa d'ina spusa, construida amiez ina partida tegias, nuegls bas ed aults fanès cul vast hospezi leu speras, da miez engiu medemamein alvs sco la caplutta e da miez ensi da quaders lenn-schiember falein-cotschens scol fritgeivel terren della Tiara Sontga. La processiun arriva cheu veramein el pli idilic e bi liug dell'entira contrada dil Lucmagn.

Havend tscherniu a vegnend la crusch tarlischonta in dètg tschancun sur Acqua Calda, leu odem il grond uaul de schiembra, entscheivan ils dus zenns de tun clar argentin a tucclar in cordial beinvegni. Oz resunan quels zun legreivlamein atras la paradisica contrada, bein ornada da schiembra, tieua, d'enqual pegn solitari,

atras caglias-strieuna e geneivra en cumpleina fluriziun, atras draussa bassa ed aultas caglias d'izuns, che tut la vegetaziun alpina en vestgiu stgir-verd retegn il flad per in amen, per allura gli-schar e tarlischar ton pli ord spir legria interna.

Mo tgi less era far curvien de quella legria generala? Oz ch'igl ei s. Barnabas, il grond e bien s. Patrun de vias, vials e sendas solitarias, il protectur encunter malpass, turmals e disgrazias de viadi, encunter siarps tussegadas ed outra genira ruschnauna sper ed en via!

Entraì ell'ucliva alpina de Casatscha, en quei liughet d'ina casa, duas tegias e quater fanès situai en rudi entuorn il modest, mo tuttina aschi carin sanctuari de s. Barnabas, van ils emprems e tgi che po, en caplutta. Ils auters serimnan avon porta aviarta. Ils staunchels sesan egl'emprem pastg. Quels che pon aunc, stattan sidretg culla capiala enta maun, mirond mintgaton da port'en, sche-bein ei pudessen tscharner ed udir ina caussa u l'otra.

La messa bassa «a la brusiana» ei gleiti finida. Lu supplichescha il plevon de Luorscha sias nuorsas de far aschi bien e vegnir orasut tschiel aviert per che tuts sappien tedlar siu cuort priedi de perdanonza, q. v. d. la laudatio sil car e bien s. Barnabas, patrun dil hospezi de Casatscha e protectur dil Pass de «Luco Magno» sco ei stat ella pli veglia purgameina de Luorscha.

Ed ussa entscheiva il plevon cun bravura siu cuort e bi priedi:

«Mes cars parochians ch'essas vegni oz da lunsch per far il Luco-magno en devoziusa processiu, sco gia nos perdavons d'avon var-ga 700 onns han — en lur robusta pietusadad — priu si unanimamein de far inaga ad onn, e quei pil di de siu s. Patrun che croda sco vus tuts saveis ils 11 de zercladur, ils emprems dis d'emprema primavera alpestra. Seigies tuts cordialmein beneventai en num dil grond s. Barnabas, il bien amitg digl'apiestel s. Paul.

Sco da sias uras grondas fuolas pagauns suondavan per vias e sendas s. Paul e s. Barnabas, ils dus megliers amitgs de Cristus, per tedlar la ductrina dil Fegl de Diu, aschia haveis era vus udiu oz il clom che ha menau nus duront uras cheu sil Cuolm dil Lucmagn sur gondas e fogas, atras spessa bostga e draussa per veneraziun dil grond s. Partun de vias malmaneivlas, de trutgs aschi fadius e de sendas ualti malsegiras. •

Tgi less snegar che quei pelegrinadi seigi buc in veritabel maletg de nies aunc pli fadius e prigulus viadi atras questa paupra val de

larmas cun ses prighels dell'olma e dil tgierp, dretg e seniester de nossa via terrestre?

Sin quei pli liung viadi ch'entscheiva sin tiara e finescha u en tschiel ni egl uffiern, havein nus tuts, jeu sco in e mintgin, basegns d'in cumpogn de viadi sco s. Barnabas ei staus. El che ha, en cumpignia de s. Paul, superau e dumignau tut ils prighels terresters de nies pauper mund aschi maluliv: ils prighels de trutgs e sendas che meinan en loghens piars, en fallas de laders e morders, atras tiaras nunenconusentas e lur difficultads d'aua e cultira, atriavers inslas isoladas e lur prighels che smanatschavan davos mintga crap e mintga bostg e sper rivas della mar Nies bien s. Barnabas che ha era dumignau ils prighels dell'olma sin siu liung e stufi pelegrinadi: ils prighels della disfidonza e fleivla cardientscha, ils prighels della pintga speranza ed amicezia; gie, perfin dell'amicezia de siu grond cumpogn s. Paul ch'el ha bandunau in di amiez viadi, per lu paucs onns suenter satiuer el, mond els la finfinala pil medem trutg che meina nus tuts els aults dil s. parvis. O, mes cars amitgs e pelegrins de s. Barnabas cheu a Casatscha! Era nus sesanflein di per di sin viadi prigulus atras las numerusas miserias de nies mund glienadi, era nus essan exponi a tschiens e mellis prighels dil tgierp e dell'olma Jeu vi buc enumerar quels prighels, vus enconuscheis els tuts aschibein sco jeu. Per quei hagies po adina ferma speranza sigl agid de s. Barnabas, ch'ei e vegli restar nies pli fervent intercessur tier quel ch'ei staus ed ei aunc oz: la via, la veta e la verdad; il grond exempel de nossa aschi fleivla veta humana, aschi spess stagiada da vias piarsas e vias puleinas che meinan alla perdiziun dil tgierp e dell'olma.

Mo nus lein era buc emblidar nies sogn plevon **Giacomo de Luorscha**, staus avon 750 onns en Tiara Sontga; el che ha, enconuschend ord atgna experientscha ils prighels de tuttas vias uiar-schas, fundau il hospezi de Casatscha e baghegiau cheu sin quest cuolm de tonts prighels de stad ed unviern, il sanctuari dil grond s. Patrun de tuttas vias e sendas de quest en l'auter mund O, bien s. Barnabas e ti siu pli grond veneratur ded el, Don Giacomo de Luorscha, rughei po per nus paupers pelegrins, periclitai sin tuttas vias e sendas terrestras. Amen.»

Gl'entir pievel pelegrin rispunda: «Rughei po per nus.» —

De Medel er'ei era vegniu neu enzaconts, buca biars, mo persuen-ter ton pli impurtonts: ils hospitaliers de s. Gions e s. Maria, ils cauvitgs d'Acla e Pardé sco era ils dus frars Giachen Giusep e

Martin Tschuor de Fuorns. Sils cuolms eis ei bien ch'ins hagi contact in cun l'auter. Cheu vala pli che zanua la sentenza romon-tscha: Buns tiarms fan buns vischins.

Strusch stadas finidas las funcziuns religiosas, entscheiva l'autra part della fiasta: la part administrativa e hilarica, sch'ins vul dir. . Semess giu ch'igl entir pelegrinadi ei amiez las empremas flurs permavaunas, in rosch cheu ed in triep leu, buca dalunsch in da l'auter, parents ed encunaschents, amitgs ed amitgas ed havend priu neunavon lur marendas, tgi ord tastgas de curom scols cavers portan aunc tscheu e leu, tgi ord canastruts e tgi ord bulschas alla moda dellas tattas, rocla il vegl hospitalier Martinali, vischin de Camperio, cun agid de siu fumegl la buot vin tradizionala ord tschaler, tschentond quella en cal sin dus craps.

Fatg e fitgau ch'ei tegn e fétga en uorden, sesaulza il podestà de Luorscha ord il marighel dils pelegrins e s'approximescha cun veseivla preschientscha alla «buot de s. Barnabas». El pren il mogn-lenn e dat mo enzacontas paucas fridas sil stapun miez che quel sfundra ella buot, che tuna dil reminent ualti de plena. Lu sestorscha el giudem il plat frontal de quella, il mogn en in maun e la spina en l'auter, duas treis fridas e la buot barbèra dil meglier ei spinada.

Mo avon ch'ils pelegrins cumins sefetschien neutier in ad in cun lur cups-lenn e capialas bergamascas, arva il podestà sez la spina e porscha igl emprem grond buccal ord schiember de Casatscha agl augsegner de Luorscha. Quel fa l'enzenna della crusch suravi — sco da sias uras s. Barnabas e s. Paul sin lur prigulus viadis de missiun — e dat lu igl emprem sitg, laschond immediat sissu far la runda quei emprem buccal d'honor tiel podestà ed ils auters quater geraus sco era tiels cauvitgs de tut ils uclauns ed uclivas della ludeivla vischnaunca de Luorscha.

Stada fatga quell'undreivla entschatta, tut ils pelegrins, umens e femnas, mats e mattauns in ad in en roda sefan neutier cun lur «cupegns» che vegnan emplenì fil a stré cul savurus barbèra che derasa in'odur de nuir sur gl'entir pievel de s. Barnabas, rimnaus egl amureivel englar dil hospezi de Casatscha. E duront ch'il pievel sesa e seperversa cun veseivel deletg, fa il podestà l'usitada cuorta allocuziun amiez quel, che beiba, maglia e teidla aunc uss en tut silenzi

«Stimai vischins e pelegrins de s. Barnabas e vus stimai vischins de Val Medel!

Sco usitau da nos perdavons dapi gleiti 800 onns, havein era nus oz cull'alva dil di entochen ussa da miezdi fatg cul suadetsch giu per la fatscha (zaconts rian da bien cor) il pelegrinadi tiel s. Partun de Casatscha, tiel protectur de tuts trutgs, vias e sendas . . . Suenter il bi priedi de nies augsegner, vi jeu buca far in secund, ni podà che vus schulasses (tgei risada da tuttas varts!). Jeu vi mo aunc exprimer la supplica: che nies bien s. Barnabas che ha mirau cun plascher giu sin nus, urond e tahiond cheu dal cuolm si, exaudi nossas supplicas e meini nus adina sauns e salvs atras tuttas stretgas e spuretgas de nossa selvadia, maluliva e buttanusa contrada.

Cars pelegrins de questa e l'otra vart dil Cuolm de s. Maria! Con prudents, savieivels e buntadeivels ei don Giacomo de Luorscha staus avon otg tschentanners baghegiond el quest hospezi de caritad sin quei ault, che ligia nus cul pievel cruarun, nos vischins da l'otra vart dil 'Paradiso' . . . »

(Partida presents rian malizius, cartend che da l'otra vart de «lur Paradiso» — in bellezza liug sur Casatscha, nua ch'il Breno neschia sut in grep formond ual speras in bellezza laghet alpin — hagi il Segner cumpatg creau quel mo pils Blegnascs . . . e forsa aunc per zaconts paucs de s. Maria . . .)

«Nossa Casatscha che Don Giacomo ha dedicau a s. Barnabas, il grond apiestel de Cristus! Paupers scol era, nies bien Don Giacomo ha da sias uras fatg in aunc bia pli fadius e prigulus pelegrinadi che nus ded oz. El ei ius da Luorscha a Gerusalem, ei viandaus per vias e sendas che melli onns avon el s. Paul e s. Barnabas han battiu sin lur liungs viadis, exponi a tuts prighels pusseivels. Mo la finfinala, suenter treis onns, eis el puspei turnaus sauns e salvs a Luorscha.

Profundamein impressiunaus de tut quei ch'el ha fatg atras, ha el fundau nossa biala caplutta de s. Barnabas ed il hospeci de Casatscha. Bein ch'el eri paupers e fleivels, hagi el sez mess maun a questa casa de caritad. Siu sogn exempel hagi effectuaiu taluisa che ses parochians hagian medemamein fatg sco el. Alla fin de sia sontga veta, ha el ordinau che Casatscha cun las paucas pastiras ded alp dueigien survir entir entratgamein alla caritad per tuts paupers viadonts e pelegrins che fan il Cuolm de s. Maria, e surdau sia fundaziun a cura de nossa ludeivla vischnaunca.

Entochen avon 100 onns bastava la fundaziun ella sezza per tuts necessaris benefecis. Mo ils temps semidan e nus cul temps. Per

mantener en honor la ludeivla fundaziun de Don Giacomo, e per quei che oz buca mo paupers fan il Cuolm Lucmagn, havein nus stuii s'adattar al temps hodiern. Mo en principi eis ei aunc oz sco avon 800 onns: paupers viandonts e pelegrins vegnan aunc adina gastai per l'amurdiu a Casatscha. Quel denton che sa e po prestar ina modesta indemnisaziun per la hospitaliad d'ina u pliras notgs, dueigi far quei; mo er'el el senn de caritad per tuts quels che san buca far il medem

Entochen ussa han ils vischins de Luorscha, sco hospitaliers de Casatscha, administrau quels benefecis cun premura e vera carezia proximala. Per ils onns che vegnan ha la suprastonza anflau negin dils nos che havess surpriu quei post de vera caritad. Per quei havein nus tschercau ed anflau in'otra via, sina quei che la bun'ovra de Don Giacomo vivi ed opereschi vinavon. Nus havein pladiu ils dus frars Giachen Giusep e Martin Tschuor, dus frars de l'otra vart dil Cuolm. E sche vus essas cuntents cullas condiziuns ed obligaziuns dils novs hospitaliers, che jeu vegnel uss a preleger, confirmeis vus ei cun maun pli!

- 1mo. La vischnaunca de Luorscha lai vi als frars Tschuor per 10 ed aunc in onn il hospezi, las tegias e fanès de Casatscha sco era il gudiment dell'alpetta de s. Barnabas pil tscheins annual de frs. 400.
- 2do. Ils hospitaliers han il dretg de guder l'alp cun lur agen muvel, cun armentivs, cauras e nuorsas. Dapli han els il dretg d'alpegiar outra biestga, entochen 20 tgaus culs lur ensemen. Cauras e nuorsas astgan buca vargar il diember de 60 ensemen.
- 3to. Il hospitalier ha l'obligaziun de dar gratuitamein albiert a paupers viadonts e pelegrins sco igl ei adina stau dapi l'entschatta entochen oz e quei di. Temps d'unviern ha el l'obligaziun de stagiari via e d'indicar quella cun lattas: ensi entochen Crusch, engiu entochen orasisum Piancabella. Temps de malauras, neivs e cufas, ha el l'obligaziun de tucrar sis gadas il di e treis gadas la notg ils zenns de s. Barnabas, sin quei ch'il viandont per via sappi s'orientar.
- 4to. Per la fiasta de s. Barnabas che croda ils 11 de zercladur, ha el l'obligaziun de porscher onn per onn «la buot barbèra de s. Barnabas», silmeins ina mesa mesira a scadin pelegrin. Quei di paga el il tscheins annual alla vischnaunca de Luorscha, che ha

5to. l'obligaziun de metter quels 400 francs ad onn tiel «fondo don Giacomo», destinaus per tuttas eventualas reparaturas vid il hospital ed il sanctuari de s. Barnabas.

Il sura contract attestan e confirman cun agen maun: il podestà de Luorscha ed ils Frars Tschuor, hospitaliers per 10 ed aunc in onn.» —

«Preziai vischins! Meis vus d'accord cun quest contract, sche suplicheschel jeu de vuler exprimer ei cun maun liber.»

«Ho, o . . . » tuna ei, ed el medem temps sesaulzan ils mauns encunter il tschiel biblau e senza macla de s. Barnabas . . .

Suenter la stupenta marena, consistenta de caschiel caura, tschagrun grass, spatlas camutsch e caluns nuorsa, bugnai giu cun ina buna masira barbèra vegl, bein tschalerau, svanescha la stauncladad de tuts e levan ils spèrts de legria. Sco da Zaheias enneu, vegn ei aunc iu treis el tact de pliras canzuns popularas, leusut il hospezi ed entuorn caplutta sil lom e spess pastg d'emprema primavera. Ti ridischoras, co las tarscholas dellas mattauns segliotan, co lur bials fazzolets de tgau ed era ils suroragiu de seida, cotschens, verds, melens e gagls sgolatschan el fin suffel alpin de Casatscha!

Tgei bi e legreivel maletg enamiez quei bellezza mund alpin! Sisum la pézza tarlischa la neiv nova el bien suleagl de miezdi, plinieggiu sin las spuretgas plauncas aunc gaggias, pasculeschan gia cauras e nuorsas, sisum igl ur digl uaul termaglian ratuns-muntaniala, spuantai mintgaton dals schuls recents de lur veglias. E giu ella schiembra sturschida sturnialan cavreuls cun lur giuvens anseuls e sut Casatscha giu, bunamein al pei dil cuolm da l'otra vart, seregheglian siarps ord la geneivra, aulzan il tgau e svaneschan, ferton ch'il dutget dil «Paradiso», clars sc'in cristagl, cula pacific e ruasseivel sco sch'ei dess sin quest mund nuot auter che pasch e ventira. En verdad! In maletg semeglionts agl emprem curtgin de quest mund, nua che tut mal e pervers fuva sclaus Vonzeivi entscheivan quels e tschels e plaunlur tuts a serender encunter casa, buca pli en processiu; anzi, mo pli en trops de dus, tschun e sis, bandunond Casatscha e s. Barnabas davos Acqua Calda oragiu

* * *

Cun quei di de perdanonza, ina fiasta de gronda legria e speronza, entscheiva igl uffeci dil niev hospitalier de Casatscha. Las enzennas pil devegnir ein bunas, mo tgi sa? Co vegn ei ad ir quels 11 onns ch'el ei s'obligaus a quei survetsch per bien e pro de tgi che va e vegn sul Lucmagn? Gliez sa mo Quel che distribuescha las sorts: il bien ed il mal sco quei che mintgin po purtar

Igl εμπrem onn va ei stupent. Stad ed atun ha ei fatg in'aura sc'in pieun culau: dis plein sulegl, undreivels hosps, aschibein jasters sco dumiasstis. Viandonts e marcadonts che fan in paus ni che ru-aussan in di u ina notg en quell'oasa paradisica, quieta e pacifica, indemnischan bein e voluntariamein ils dus frars hospitaliers. Paupers giruns e pelegrens de meins che nuot en lur valischas, vengnan teni e hospitalisai sco sch'ei fussen il Segner sez, tonpli ch'ils biars che stattan meglier ni schizun bein, dattan bunamein tuts ina bunamana per amur e favur de s. Barnabas e ses paupers viadonts. Cauras e nuorsas ed ils paucs armentivs: zacontas vaccas de latg e quater, tschun schetgs fan prova e prospereschon, pervesi ch'ei vengnan aunc per temps cun in fein a pastg che freda da melli jarvas savurusas.

Tgei ventira senza macla, tonpli che Mariurschla de Fuorns, la dunna de Martin ei stupenta casarina, prusa e prudenta hospitaliera. Tuts ch'ei cuntents, hosps e hospitalier e lur bien num sederasa da quest e l'auter maun dil cuolm.

E tuttina ha Martin mintgatun presentiments ch'ei savessi midar, ponderond enqual sera sin baun-pegna che la ventira hagi savens cuortas combas.

Igl εμπrem avon miez-unviern ei staus migeivels ed el veva buc aunc stuiu muentar la vusch de s. Barnabas per dar sinzur a viandonts, sinaquei ch'ei anflien per cass paus e ruaus. Era il fular via dis de neiv nova, ha buca dau quella breigia a Martin ed a siu frar Giachen Giusep, essend che nevas vev'ei buca dau entochen uss, tunscheva la neiv gie mo ina quarta dallas lattas-stagias si.

Mo suenter miez-unviern? Ti bien Diu! Tgei nevas e cufladas! aschia ch'ins stueva tucrar ed admonir sis ga il di e las notgs buca meins gadas. E tgei strapaz il fular via entochen giu suls mises de Camperio ed ensi entochen la Crusch!

Quei fuss aunc stau ina, mo ussa va ei dal mender al pir. Giachen Giusep, il fideivel frar sesforza zun memia, peglia malcostas e miera suenter paucs dis, senza ch'ei fuss stau pusseivel de dar is ed avis engiu u envi. Sia bara, zugliada en in lenziel, sto Martin

metter ella neiv sper caplutta e spitgar — essend il transit interruts radicalmein — bunamein treis jamnas avon ch'il car p. m. anfli ina canorta ella tiara benedida de s. Martin a Platta.

Martin hospitalier ha piars siu meglier sustegn ed agid e l'entira famiglia mira cun tema ed anguoscha a vegnend il temps dellas lavinias permavaunas. Mo enzacu — tard avunda — eis ei puspei vegniu primavera e cun lezza nova veta.

Mariuschla, la dunna ferma de speronza e cardientscha, dat cura-scha. Stad ed unviern sissu va ei puspei; aunc meglier ch'igl emprem onn, entscheivan gie bien e baul tschiens luvrers a luvrar temps de stad alla via nova sul Lucmagn. Cun l'emprema neiv svaneschan quels tuts dado la Piancabella giuadora. Ei va apparentamein bein, mo fétgas e temas cargan danovamein pil cavez al hospitalier de Casatscha s'approximond il secund unviern aunc pli crius e sventireivels ch'igl emprem.

Mo malgrad tuttas smanatschas d'in nausch unviern; Martin ei da tgierp in um sc'in schiember solitari, ferm ragischaus en tiara solida, aschia ch'ils pli ruhs e rubiestis stempraus vegnan nuota de derscher el, aschiditg ch'el stat sin domisdus peis. Sia statura marcanta impregna tut respect. Sia schuiala lada, sia cavazza d'expressiun energica, sia postura bracca, schebein mo de mesauna grondezia, resplenda ina forza retenida che tegn giu da dies laderaglia ed outra canaglia che havessen schiglioc giu mustgas de cargar ina ga ni l'outra il hospitalier de Casatscha. In egliada pitgiva, in cuort rebaulz de péz e cavazza, in gèst detschart culla bratscha pinada de brancar e smaccar petta-plat in eventual attaccader, creava distanza senza dir soli vierv. . . .

Mo encunter empruaments e fridas da surengiu fuv'era Martin mo in carstgaun els mauns dil Tutpussent sco in e mintgin. E quella han buca muncau

All'entschatta dil tierz unviern, ha la Mandella — casegliadra de gaglinas e pluscheinas, ina femnetta pintga sils onns cul tgau sturschiu bunamein sut la persuna — che cursava entochen serrar en cun in schierl si dies, silmeins ina ga per meins, da Dangio sul Lucmagn, entochen Curaglia, Mustér, Sedrun e Sumvitg — runau la malsogna dellas pelletschas el hospezi de Casatscha.

Enteifer 15 dis ein ils affons pigns dil hospitalier, in buob de 4 onns, ina buoba de treis ed ina de strusch dus vegni raffai naven da lur buns geniturs. Tgei cordoli e miseria, tgei nauscha frida pils sventirai geniturs! Treis barets leugiu en la freida caplutta de s.

Barnabas, tschentai da lur agen bab en in vaschi per carschi, ch'el sez ha stuiu construir. Neginas flurs e tschupials orneschan las smagheriadas barettas. Mumma Mariuschla ha tuttina aunc ornau ses aunghels cun frastgas-schiember ch'ei fa paretta sco sch'ei massen encunter tschiel la palma de victoria enta maun; mo la dolor de si'olma combriada ei aschi gronda ch'ella sminuescha las forzas de siu tgierp, sesenta ella gie privada dapli che per la mesadad de siu agien esser.

E far fa ei in'aura tondanavon macorta ch'ils paupers isolai de Casatscha san surdar lur affons pér 10 dis suenter la mort al tschespet benedi

Turnond suenter la sepultura sur cuolm a Casatscha, ha Mariuschla detg a Martin — che veva muort sia passadetgna plidau uras ora ni plaid ni miez — leu sisum Crusch: «Mira, Martin, nus stuein seremetter ella veglia de Diu e vegness ei aunc mender in di. Diu ei aunc adina sisura. E perquei lein nus dir cul Giob della Bibla: ‚Il Segner ha dau, il Segner ha priu, il num dil Segner seigi benedi da semper a semper.‘»

Martin ha buca pudiu rispunder, mo da quei mument naven ch'el patertgava d'haver treis aungehls en tschiel, ha ei tuttina entschiet a serenar en si'olma.

* * *

Plaun a plaun eis ei tuttina vegniu primavera, mo con liungs eran ils dis! Con vita che la stiva dil hospezi pareva ussa che mo els dus, ina mattetta de 6 onns ed in pop formavan la famiglia! In'au-tra buobetta ha l'onda madretscha de Fuorns reteniu leu cun ils plaid: «Quella duei buca murir el selvadi de Casatscha.»

Pertenent il gudogn havevan ei giu in bien onn, bein ch'els tschapschavan buca ella gromma. Modests sco ei eran, havessen els perfin surportau en gliez grau empau mender, ei gie la modestad e cuntentientscha la rihezia dils paupers

Nos vegls schevan: «Cura che la disgrazia vegn en ina casa, sva-nescha ella pér suenter la tiarza viseta.»

Tgei horrur! Era a Casatscha severifichescha quei proverbi sc'ina regola senza excepziun e remischun. Dapi la dolurusa mort dils treis affonets ch'eran vegni strunglai dalla crudeivla mort, ha Mariuschla, malgrad la nova veta ch'ella porta sut siu cor, giu buc in soli bien di.

Con trests, con vits ei in vitg, ina casa senza affons! Igl ei sco sche l'olma d'in tal liug fuss svanida per ina e peradina. Buca meins tresta e vita ei ina casa ord la quala treis viscals e cars affons svaneschan ord miez il tscherchel de cars fargliuns per mai pli turnar sur la sava

Mo buc avunda! In pèr meins suenter miera il pop dalla virola. Tgei nova frida; quella ga de strusch supportar! Perquei, capeivels ils plaids ch'ella di, contristada entochen la mort, danovamein sigl ault dil Lucmagn, leu sut la Crusch maldulada dil pass de tontas miserias e dolurs: «Crei, miu bien Martin, ils dus emprems ch'ei portan in di da s. Maria oragiu, sund jeu ed il pign sut miu cor.» «Per amur de nies misericordeivel Diu, tschontscha buca de quei! Il Segner ha empruau e pitgau nus avunda. Ei vegn puspei megliers dis. Entochen uss ha el priu il bia de quei ch'el ha dau, mo ussa vegn el puspei a dar . . . a dar en abuldonza», consolescha el quella ga. Mo Mariuschla quescha cul sentiment ch'ei seigi buc aunc finiu cul «prender»; ella vul buca disfar la nova speranza de siu car mariu, um endiriu e cudischiu en tuttas miserias de questa paupra val de larmas . . .

Ed aschia eis ei capitau ch'in di de marschauna odem igl unviern digl onn 1874 che las hirondeilas eran turnadas neuasi d'Italia e festginavan cun tutta premura de far lur ignivs sut las grundas digl hospezi, che l'ura greva per Mariuschla ei vegnida . . . per jamnas memia baul . . .

Persula en casa (las duas buobas aunc restadas, eran idas giu Fuorns quei unviern e mavan da leu a scola giu Platta), entuorn casa il giubilem dellas hirondeilas e schiglioc ni tun ni sun lunschentuern buc, — Martin veva stuiu ir anoragiu sur Acqua Calda e better cuflaus ord via — sto ella semetter giu.

Smagriada e spossada da tgierp sco ell'era quei mument, e tresta enta furs si'olma de murir, sa ella mo aunc exprimer la resignaziun enta Diu e murir, accumpignada da siu agen aunghel ch'ella veva, seruschnond enschanuglias on cuschina, aunc saviu battegiar embratschond ella el per l'emprema e davosa gada.

Tgi less descriver la sorpresa e dolor dil bab, turnond el la sera staunchels sin dar entuorn e stuend danovamein mirar en fatscha alla mort — che leva e leva buca bandunar sia casa!

Tgei tresta sepultura quei di a Platta, ferton che l'entira Val Medel da Platta anoragiu paradava en vestgiu spir verd de prima-

vera! In contrast aschi recent denter veta e mort sco ins vesa mo mintga zacu ina gada. . .

Mo Martin, igl um de si'obligaziun, igl um de ferma cardientscha seremetta puspei ella veglia de Diu, bein ch'el ei ussa suls sulets a Casatscha. Tut persuls? Na! Negin po retener el de prender sias duas feglias envi cun el! Ed aschia retuorna il pauper vieu sin siu post cun sias duas buobettas, accumpignaus d'ina robusta parenza sco funitgasa . . .

Ina femna sc'in cuolm, ferma e curaschusa en casa e sin via. In temps fa ella perfin fumegl, sedrova en casa sco en nuegl. Ella ha absolutamein negina tema de far tut persula turs necessaris envi sco engiu — e cun tgei buordis si dies!

Sils aults de Casatscha, a Crusch ed a s. Maria battevan unviern e primavera aunc adina sin veta e mort per la davosa victoria. Ida ch'ell'era in di da bun'ura a Fuorns per rabbitschar neuasi in schierl maglias per diever dil hospezi, vegn ella, returnond viers Casatscha, vargada giu la Crusch en ina cufla sco ei capeta buca darar els cuolms temps d'emprema primavera.

Buca ditg ed ella sto constatar che la via ei surcuflada ed ei va buca grond tschancun, ch'ella, en quella pli e pli turmeagliona cufla, piarda tut sentiment per la via en direcziun viers Casatscha. Treis salidades sut «La Rusna de muschins» vegn ella viaden pli e pli en fogas e cuflaus per tutenina sesanflar, surstada sco aunc mai, culs peis ell'aua dil Breno — ina tendetta dador il Paradis!

«Tgei tocun sut via!» fa ella ussa e pren lu la direcziun diagonal siadora per ton pli spert puspei vegnir sin via, cartend segiramein ch'ei sappi buca pli esser lunsch dil hospezi.

Pilvermo, igl ei strusch treis misteris dil rusari naven da Casatscha! Tgei strapaz denton, era per ella, la robusta matta medelina els megliers onns! Ei fa tondanavon mitgiert ch'ella vesa buc in pugn avon ses egls dal cuflar e far ch'ei fa. Ella sto ruassar mintgaton. E sche zatgi havess viu ella cun siu schierl si dies, havess ins stuiu dir: in monstrum alv ord in auter mund, sil pli pauc «il striegn alv.»

Arrivada siado d'ina teissa spunda, croda ella, dal staunchel ch'ell'ei da leuvi Con bein ch'ei fa de ruassar in mument! Ella sepusa encunter siu buordi daus ella neiv e tilla flad; mo ei suffla aschi stermentus ch'il turmeagl va bunamein cun ella en l'aria — sco cun ina vadeglia Ei gida nuot: ella sto perfin embratschar il schierl, per buca vegnir bessa dalla spunda giu.

«Ti bien Diu, tgei aura», sa ella dir ed aunc aschunscher la supplica de tut ils sepiars sin via encunter Casatscha: «O bien s. Barnabas, meina po mei a casa»

E sedurmentond ussa pli e pli, senza puder sedustar, auda ella enzaconts tuccs neusi dal clutger de s. Barnabas e nuot pli.

L'otra damaun che Martin fuola via sur Casatscha si, anfla el sia fideivla fumitgasa schelada morta spel schierl, in pèr pass sut via, strusch 200 meters naven dil hospezi

* * *

«Mortoris: dunna ed affons, frar e fumitgasa, cruschs e miserias e tgi sa cu quei pren ina fin?», sedamonda Martin hospitalier, returnond suenter la sepultura de sia fideivla fumitgasa. Siu sulet confiart ein sias duas buobettas ch'el pren danovamein cun el a Casatscha. Schiglioc eis el sulets e bandunaus. Con tresta sia situaziun! mo il pli vess fa el, havend encorschiu co in e mintgin — perfin parents — untgeschan el, igl um de discletg e sventiras! «O Segner hai jeu meritau tut quei che ti has tarmess, hai jeu falliu tondanavon en mia veta, ni cheu sco spitalier? Hai jeu forsa cuglienau, engulau e perquei meritau tals castitgs? O lu, car Diu dai in'enzenna che jeu hagi uss expiau.»

La suletta consolaziun che Martin spitalier ha, ei ch'ei va mo pli strusch dus onns e ch'ei sa dar enteifer quei temps a Casatscha mo pli in schabetg de num: si'atgna mort che fuss per el sez nuot meglioier che la definitiva liberaziun de questa paupra veta e — sco el spera — la reuniun aschi desiderada cun tut ils ses ch'ei i ordavon ad el sin via che meina alla davosa staziun de s. Barnabas. La speranza sin Diu e sias duas buobettas, pertgiran el d'in malpass che fagess fin a tuttas miserias

Ella veta de Martin severifichescha denton la gronda verdad: che las plagas ch'il Segner ha fatg, semigliuran il pli spert de tuttas. E leuora ella natira ch'ei en sesezza ni buna ni schliata va tut vianavon, in di sco l'auter, sco sch'ei havess mai dau enzacu enzatgei ch'ins savess far ella responsabla

Ed ussa fa ei puspei primavera — e tgei bellezza dis de primavera alpina! En paucs dis, returnaus che Martin spitalier ei dalla sepultura de sia fumitgasa, eis ei zuar aunc tut gagl a Casatscha e contuorn, sulettamein ils cuflaus fuorman aunc panuglias scol fein leu o sils praus dis de malaura.

Denton mo pli zaconts dis de caul suleagl e Casatscha, quei «selvadi» se presenta adual ad in'oasa paradisica. Cun l'entrada della primavera els aults dil Lucmagn, comparan uonn danovamein tschiens e tschiens luvrers talians e cun els pli e pli gronda lavur pil spitalier de Casatscha che vegn strusch de dar il damogn. El sto haver glied jastra, essend che dalla vart de s. Maria negin ch'ughegia de serender en « quei liug de sventira e sgarschur ». Cun glied jastra eis ei denton malfar. Per quei ei Martin seresolvius de buca pli fittar il hospezi naven dil proxim termin de s. Barnabas, bein ch'il gudogn crescha ad in crescher leu ils emprems meins de primavera 1876

E sco tut serepeta sin quest mund, aschia era la fiasta de perdanza, s. Barnabas. Nuot de niev quei che pertegn la procession e celebrazion della fiasta gronda a Casatscha. Il priedi dil plevon de Luorscha ei adina originals, schizun empau personals, senza permalar quel u tschel. El ei buca quel che sa buca tgei dir cura ch'el va sin scantschala e buca tgei ch'el ha detg cura ch'el tuorna en giu

Uonn exprima el il patratg che s. Barnabas seigi bein il Patrun de vias e sendas, mo sur el stetti tuttina aunc in Auter che seigi **El** la finfinala il Signur e Patrun de **tuttas** vias e ch'atgnamein **mo El** seigi « la via ». Quei demuossien gia la veta e las vias de s. Barnabas e s. Paul sezzas. Era els hagien strazzapau enqual via puleina, mo hagien la finfinala stuiu sentir ch'il ver Muossavia seigi in Auter e buc els sezs.

Aschia seigi aunc oz. Conts hagien rugau s. Barnabas per protectur sin vias e sendas e seigien buca vegni exaudi; gie, hagien schizun giu discletg e discumets sin via, e stuiu seperschuader che mo quella via de cruschs e miserias, mo quella ch'il Segner hagi battiu seigi stada la vera.

« Duei jeu forse vegnir cun in exempel, cun in aschi demaneivel de nies sanctuari dil protectur de vias e sendas? Sco ils biars dils cheu presents san, ei nies respectau e bein enconuschent spitalier de Casatscha vegnius persecuitaus da discletgs e sventiras silla via dils davos onns. Contas baras ord sia casa han buca gia stagiau sia via de cruschs e dolurs? E malgrad tut: Vus veseis meglier che zacu che las vias dil Segner ein buca las nossas, mo ellas ein malgrad nies manegiar e rugar las sulettamein **veras**. Quellas numnadamein che meinan mo ellas el ver liug, nua che nus tuts sperein d'arrivar. Buca las vias ulivas, gradas e bialas meinan nus egl ault;

anzi, las vias che nies spitalier ha stuiu ir: las uiarschas, las strengas e prigusas, stagiadas da cruschs e dolurs. Cun in plaid: quellas ch'il Segner ha destinau per in e mintgin, per aschia arriivar alla buna fin. Il principal ei ch'il viandont piardi buca la mira; la mira, che ha de sedrizzar a quella che Cristus ei ius. Sin quella via havein nus tuts de prender cun nus il fest della speronza, sin quei che nus ni baluccheien ni deien en brauncas. Amen.»

* * *

Quei di de s. Barnabas, avon turnar dal cuolm giu, vegnan sco usitau, la suprastonza ed il plevon de Luorscha envidai dal spitalier a marena. A quella caschun offniescha Martin Tschuor, che, cul termin s. Barnabas digl onn proxim mondi sia fittaziun ded 11 onns sco spitalier de Casatscha alla fin ed el seigi sedecidius — suenter tontas sventiras e disgrazias — de buca pli renovar il contract.

Sin quei manegia il sur plevon che suenter malauras seigi adina puspei vegniu bialaura. «E suenter disgrazia e sventiras, vegni franc puspei a dar temps de cletg e ventira.»

Era la suprastonza sa far valer ch'in meglier spitalier, in sco fatgs pil temps dellas grondas interpresas e lavurs, sappien ins insumma buca survegnir. El dueigi po buca snegar de renovar il contract per ulteriurs 11 onns.

«Mes Signurs! Co duei quei esser pusseivel? Jeu sun in um bandunau, in um persecitau ad incontin dalla sventira, in um ch'ins untgescha, secartend fermamein che tgi che hagi de far cun mei enzatgei vegni medemamein stratgs viaden el discletg? Jeu, in pauper vieu de negin cun dus affons senza mumma — e per la gronda part digl onn lunsch naven de mei . . . ?»

E sin quei il sur plevon de Luorscha, veramein perschuadius de quei ch'el di: «In um ferm e robust sco vus, in um che ha surportau tut cun tonta resignaziun, ei la megliera capara che tut hagi siu uorden e mondi en regola cheu el hospezi de s. Barnabas, vegn ussa segiramein a guder ils megliers dis de Giob; vus haveis il dretg sin quels.»

Martin fa strusch stem sin quellas objecziuns e per far fin a quellas emprovas di el siper quels signurs: «E sche jeu less er'aunc empruar ina gada, tgei senn havess gliez? In um persul sco jeu

sundel, senza casarina cun mias buobettas che san buca gidar en quei che fuss a mi il pli necessari »

Havend ils suprastonts priu comiau da Martin, senza haver effectuau enzatgei definitiv, stat igl augsegner de Luorscha anavos in mument persuls cun Martin spitalier, manegiond cun tutta beinvuglientscha siper el: «Quei che vus duvreis oz oravontut, ei ina nova mumma per vossas feglias che han aunc pli che basegns d'ina tala; buca meins stueis vus haver ina dunna e massera en casa — jeu capeschel vies conclus de renunziar a vossa clamada de spitalier — pertgei senza patruna en casa va ei buc.»

«Mo nua ir per ina tala che resca tut quei che sa capitar cheu en quei selvadi, circumdaus da tonts prighels ? Na, augsegner, ina dunna per Casatscha dat ei gnanc d'encurir cun latiarna, ed jeu capeschel gliez ontras »

«Teidla, Martin, oz era denter las pietusas e prusas pelegrinas de s. Barnabas ina gronda e stupenta matta, in techet sils onns; l'enconuschenta scolasta de Largero sper Luorscha, Columba Martinali. A quella matta cun in cor sco aur, d'ina energia e curascha sco ei drova el hospital de Casatscha, hai jeu raquintau pér da cuort vossas sventiras e disgrazias. Ed ella, commuentada de vossa sort, ha manegiau sinceramein: ,in um d'ina aschi criua sort, ha nuot pli debasgens che d'ina mumma pils paupers affons e d'in sustgen moral e real en siu grev e zun responsabel uffeci!'

«Sin quei hai jeu giu la gagliardia, malgrad che jeu fetsch vess de piarder la buna, conscienziosa scolasta da Largero, de dir ad ella patertgond a vies abandun, a vossa greva situaziun, digna d'agid e sustegn: ,Columba, il destin della femna naturala ei d'haver s e z z a casa, um ed affons e quitaus, e quei ditgel jeu a ti sinceramein: bein che jeu perdess ina buna scolasta, l'educatura de tonts affons, patratga ruasseivlamein sur quella caussa E sche ti havesses aunc il desideri d'ina tala ventira e la curascha ad ina tala missiun e buna ovra, sche sundel jeu pronts d'intermediar tier quei um pil qual ti has demussau vera compassiun e cordoli. Ti savesses esser segira de vegnir en buns mauns, pertgei che Martin spitalier negin enconuscha auter che d'esser in bien um en tuts graus!»

Sin quei ha ella detg ni gie ni na, mo oz hai jeu observau co Columba entrond sco jastra en hospezi, ha mirau e viu bia en casa ed entuorn casa e co ella ha lu confidau a mi, avon che semetter encunter casa: ,Malgrad ch'el ei uss in onn tut persuls, eis ei cheu

uorden, bien uorden en cuschina ed en stiva, schuber e tut en siu esser sin scalas ed els encardens. Martin sto esser in um sez en uorden; cheu stuess ina nova patruna nuota senuspir d'entrar sco consorta, eis el era sez ina comparsa robusta ch'impona! '

«Ti vesas, Martin, quei fuss la vera dunna per Tei . . . e per nies hospezi de s. Barnabas ed jeu sundel perschuadius che miu intermediar havess success. Jeu sun zuar buca quel ch'empeila maridaglias, gliez ei memi riscus, mo en tiu cass ed era quei che pertucca nossa obligaziun de mantener la fundaziun de Don Giacomo, crei jeu ch'ei dess buc enzatgei pli favoreivel e solid per omisduas parts.»

«Augsegner, vus pudesses ver raschun. Jeu enconuschel buc ontras la scolasta de Largero, bein ch'ella vegn onn per onn a s. Barnabas. Contact personal hai jeu mai giu cun ella, bein ch'ella ei stada pliras ga cheu en casa cun ses dus frars, vegnend els cul muvel cheugiu els cuolms permavauns de Camperio Mo en cass che vus tschintschasses cun ella el senn menzionau, sche hai jeu nuot encunter, anzi. Mias buobas drovan ina mumma ed jeu agid e sustegn en mia greva missiun, ni che jeu sundel veramein obligaus de bandunar Casatscha primavera proxima . . . E dil reminent, mondi sco i vegli. Per vossa gronda beinvuglientscha engraziel jeu sinceramein »

Detg e fatg. Scol plevon de Luorscha veva patertgau e mess fil en guila eis ei capitau. Martin spitalier ha priu Columba Martinali per dunna ed el ha buca stuiu senriclar. Ell'ei oravon tut la buna mumma ed educatura dellas duas feglias de Mariuschla p. m. e la consorta sco fatga per Martin ed il hospezi

IL MAZZAMENT DE CASATSCHA

Ils dus davos onns para tut ded ir tenor giavisch: pasch e ventira regia el hospezi de Casatscha; il gudogn crescha ad in crescher entras la finiziun della construcziun della via nova sul Lucmagn. Da quella nova biala ruta che ligia pli ferm che zacu il Grischun cul Tessin, spetgan tuts: spitaliers, pelegrins, marcadonts e viandonts ch'ella meini neutier mo cletg, ventira e gudogn per leuvi sco tscheuneu.

Martin Tschuor, staus persecuitaus e mortificaus otg, nov onns da cruschs e miserias ina sin l'otra, ei puspei en ghlei e crei schizun de finalmein astgar spitgar spira ventira.

Sia secunda dunna, Columba Martinali, ei buca mo ina buna mumma dils dus paupers orfans, restai per memoria dellas grevas sventiras e disgrazias; ell'ei era la buna massera, ustiera prudenta e per Martin il ver sustegn en tuts graus. Nova ventira flurescha a Casatscha, en tgina, en stiva, en casa ed ord casa. Martin patratga beinduras all'istoria dil Giob della Bibla e di siper sesez: «Finalmein fin cun tuttas cruschs e dolurs. Il Segner ha priu, il Segner ha dau, il num dil Segner seigi benedius.»

Denter serrar en baul igl atun e la primavera tardiva, ein ils hospis buca numerus. Martin ei denton adina occupaus. El pervesa siu muvel, cauras e nuorsas ed essend vischlè da professiun, ha el era lavur ils freids e liungs dis d'unviern, indrizzau ch'el ha en stiva ina traia e pinau il lenn necessari. El fa cuzès, scutgès, broccas pintgas e grondas, cups-lenn, cupegns de cafe, rischas, turschets, sgarmèras, panaglias ed outra rauba de vaglia per casa e tegia e per tuts basegns dil menaschi puril: tut rauba en uorden e per prezis raschuneivels.

Isolai sco i ein duront il liung unviern ed aschi pauc dil mund ch'ei vesan ed audan, ein els tuttina ventireivels e cuntents cun sesez e cun gl'entir mund che lai els en ruaus.

Bein ch'els han buca che semeglia liung duront il ruh unviern (el occupaus cun la traia e dunna Columba cun dar scola allas buobas), salidan els tuttina cun plascher las empremas enzennas de primavera. Il di che Martin sa schar ora per enzacontas uras las cauras el bien e cauld suleagl entuorn nuegls e fanès, ei per el mintgamai ina segira speranza sils bials dis de primavera alpina. El sesenta sco niev naschius, bein ch'ei dat aunc mintgaton retenidas: enqual bischa nova e perfin cuflaus maluardai e butafiai.

Igl onn dil Segner, 1877, parev'ei che la primavera vegni tut anetg e cun forza. Mo per calonda mars veva il rubiesti unviern danovamein smenau sia termenta bitgetta e cuvretg l'entira contrada d'Acqua Calda e Casatscha cun tschun quartas neiv nova e sburflar sburflav'el sco sch'el havess el senn de puspei serrar en la via nova, mintga trutg e tut ils carripars della ruta dil Lucmagn. La cozza gaglia entuorn s. Barnabas ei puspei vegnida alva scols «Cuolms Frina» sur las pastiras de Casatscha.

Da quell'aura semetta per ordinari buc olma sin via encunter Casatscha, silpli la Mandella cun siu schierl plein pluscheinas Tals dis fuvan per ella ina buna caschun de seser sin pegna caulda de Casatscha e ruassar de ses strapazs per enzacontas uras e sch'ei mava era enzaconts dis, avon che saver continuar de far viadi vinavon, havev'ella nuot encunter, vegnev'ei gie nuota pli car per ella che de star a casa . . .

Per calonda mars de quei di de cufla, vesa Martin a vegnend neuasi dagl uaul de schiembra dus dèls zugliai en mantials ners, zuppegiond de quei malgengli encunter ils bufes della cufla ualti rabiada. Arrivai avon il hospezi, va Martin da scalas-crap giu e damonda curteseivlamein sco adina: «Da nua per via?»

Il grond dils dus buc ual umenèris, in brac e bein stampau rispunda: «Nus essan sin via encunter Cuera per encurir lavur de miradur. Leu vegni — sco nus havein legiu — baghegiau casas novas ed ins tscherchi luvvers.»

«Podà» fa Martin, «mo gest il mument eis ei mal ira sur cuolm; vus pudesses tgunsch vegnir a mesa via, neviu en ch'ei ha ils carripars . . . Entochen ch'ei sefa buca si e vegn o sulegl, havein nus plaz el hospezi . . . »

Sin quei fa l'auter, empau pli pigns: «Sche bien engraziament per vossa beinvuglientscha; nus essan aschi staunchels e strapazzai ch'ei ha negin senn ir ual ussa entochen s. Maria. Per quei supplichein nus vus d'haver la buontad de retscheiver nus en vossa casa — per caritad.»

«Secapescha, quei ei mi'obligaziun e per quei entrei e seigies beinvegni.»

Havess Martin observau las eglidas ch'ils dus schanis han sghignau in a l'auter mond suenter Martin da scalas si, havess el franc priu en egl ils dus dubius cumpogns che passan uss sco dus murdus sur la sava de sia stiva.

Marendau ch'ei han sco scudadurs «sin quen de s. Barnabas» e lu tarmess suenter in miez liter dil bien «sin lur quen», semida l'aura ed ei vegn ora sulegl, bi sulegl che scaulda sco ins senta mo la primavera suenter ina bischa, suenter ils muments de combat denter unviern e primavera, denter brutta e bial'aura.

Il fumegl de Martin spitalier seresolva, essend sonda, de serender a Platta per victualias e per auter e per puspei inaga ir a Messa gronda. El ei ualti versaus el ferdar l'aura, e perschuadius d'arriivar aunc da clar a s. Roc, danunder ch'el era, di el siper ils dus

viandonts: «Mes signurs, l'aura ei sefatga si; entochen sera rischein nus nuot sin via. Vegni cun mei; jeu mondel ordavon e cunquei che jeu enconuschel la via sur cuolm aschi bein sco las fauldas de miu maun, haveis vus de temer nuot. En treis uras e mesa silpli essan nus a s. Roc; leu saveis vus star surnotg e damaun a bunura semetter sin via vinavon. Da Curaglia engiu eisi terrein, la sera bien e baul essas vus a Glion e gliendisdis entuorn miezdi a Cuera »

Ils dus schanis, sescaldai dadens e dadora, ein anzi dormulents, vegnan gl'emprem nuot ora cul marmugn, ni in ni l'auter. Mo ussa fa Martin ch'era medemamein presents en stiva vid sia traia: «Mes signurs, buca che jeu dess nuidis a vus dimora questa notg sai jeu tuttina confirmar ils plaids de miu fumegl. Cheu en nos cuolms e da quei temps, ston ins tschappar scadina caschun de favoreivl'aura pil cavèz e continuar il viadi per ton pli spert vegnir giud via. Ins sa mai tgei aura ch'ei fa en 6—7 uras e forsa aunc pli ditg. La primavera fa ei savens in'aura aschi variabla, zani-strada en quels aults ch'ins resca — schau sbrigar ha la buna caschun — de stuer star dis en e dis ora sut tetg avon che saver far viadi vinavon.

Jeu cussegliass pia ded ir in toc vinavon; accumpignai da miu fumegl, haveis vus in grond avantatg de vegnir ton pli spert giud via.»

Sin quei fa il pign dils dus lumbarduns, in schani tut spelau e cun enzacontas dubiusas uridas sil frunt e per la fatscha giu: «Nunpusseivel, spitalier! Oz havein nus fatg in strapaz maisudiu en tut aura, naven d'Acqua Rossa entochen cheu. Mes peis dolan tondanavon en mes schliats calzèrs che jeu sundel segir buc el cass d'aunc far trenta pass. Era miu cumpogn che ha fulau via per mei da Campiero entochen cheu, ei staunchels sin sederscher. Nus supplichein vus per surnotg en vies hospezi, ed essan cuntents, sche nus vegnin de semetter sin via damaun a bunura . . . era sche l'aura duess buc esser ual aschi favoreivla sco gest il mument . . . »

Sin quellas stgisas semeina Martin viers Mandella che sesa aunc adina sin pegna caulda e fageva féntas sco sche quei che vegn pli-dau, mass tier ad ella nuot, lidinuot:

«Tgei manegias, Mandella, ti che fas turas da di e da notg, d'unviern e primavera sul Lucmagn vi e neu: fuss ei buca meglier che nos dus hosps senezegiassen dil bien mument e massen vinavon, malgrad ch'ei dola in tec ils peis. Avon ch'ir sa el unscher en cun

sunscha-tgaun, epi mass ei Conts viadonts han fatg il medem ils davos onns ed ein mai secuglienai. Sco detg: els cuolms ha ei num nuot targlinar . . . sch'ins sa mo continuar viadi e vegnir ton pli gleiti ord tuts prighels dell'aura . . . »

Havess Martin spitalier viu ils smanis e las enzennas ch'ils dus vagants fan siper Mandella davos dies de Martin, franc e segir che lez dubitass enzatgei buca schuber e bettess ils dus schanis dad esch ora e la Mandella da scalas giu

Mandella fa deno culla risposta, sebetta baul sin ina mesaglina e baul sin l'otra de siu davos bein scaldau e di alla finala, havend Martin puspei drizzau si'egliada sils dus utschacs: «Jeu cussegliel buca ded ira vinavon oz, ni al fumegl ni als dus viadonts. En quels biars onns che jeu fetsch il viadi da tut temps digl onn, da Dangio a Mustér, hai jeu fatg l'experientscha che la primavera baul, l'aura sa semidar d'in mument a l'auter, ed ein ins lu a mesavia ha ei num vus vegnir vinavon. Quei ei miu meini sin fundament de mahoias experientschas dapi 20 onns. La davosa hai jeu fatg oz vengnend neu da s. Maria da bialaura, mo lu a Crusch gia en cufla, aschia che jeu hai duvrau in'ura depli ch'igl ordinari per arrivar cheu a Casatscha . . . »

Ils dus dubius lumbarduns paran ded esser cuntents cun la risposta della Mandella — e quei gest per raschun ch'ella veva detg ina grossa manzegna — en lur favur.

Sche pertgei pomai quella manzegna? Oh, a Casatscha vesevan ins buc adina, cunzun buca temps de cuflas, da tgei vart ils viadonts vegnevan! Pér cura ch'ei eran en stiva, savevan ins ch'ei eran cheu

La Mandella era buca vegnida neu da s. Maria, mobein da tschella vart orasi, neusi da Dangio sper Aquila. Sche pertgei e perco quella manzegna? Gliez san mo els treis — e sche Mandella era vegnida ina misura avon, haveva quei era sia raschun

Ils dus scrocs jasters havevan suatiu la Mandella e teniu si ella amiez la cufla. Cartend che la veglia hermerina de gaglinas e pluscheinas pudessi haver daners en sac, han ei fatg cuortas. Els seglian si avon ella culs stilets tratgs e greschan unisono: «La buorsa u la veta!»

Mandella pli maliziusa ch'il giavel e sia tatta ensemen, ri als schanis en fatscha e di ruasseivlamein e senza la minima tema: «Prendei da mei tut quei che jeu hai, miu schierl pluscheinas, sche vus saveis far zatgei cun ellas. E mia buorsa, mirei cheu.» Enaquella

tila ella quella ord sac de sia rassa largia, arva si ella e lai dar orda quella si'entira facultad: enzaconts de mesch ed in pèr de nickel che contan ni tenor ni sopran.

Ils dus cugliuns ein surstai, miran in siper l'auter de quei stui ed il grond, mettend siu stilet el sac dadens, di siper ella: «Bien pia, jeu vesel, vus essas era senza daners sco nus dus. Ton sco jeu sai, stuein nus ussa gleiti arrivar al hospezi de Casatscha. Leu havein nus speronza ch'ei detti ora meglier. Mo ussa tedlei, mia veglia, e buc emblidei: Vus meis ordavon e vegnis avon che nus a Casatscha. Segir che vus enconuscheis ils laguns de leu. Nus sevesein leu, mo en cass che vus scheis mitschar in soli vierv de quei ch'ei d'aventau ual il mument, essas vus della mort . . . »

La Mandella, u per tema, u per schliatta ch'ell'era, empermetta de quescher sco la mort e tratga lu aunc: Tgi sa? Per raschun dil profit ch'ella sezza pudess haver de quella scrocheria? «Buca per segloriar de mias tut specialas enconuschientschas en casa de Casatscha, mo leu el hospezi vegnis vus franc ad haver meglier success che cun mei . . . !»

Sin quei fa il secund dils dus scrocs: «Tedlei! Vus meis ordavon, entreis el hospezi ed ina mesuretta suenter vegnin nus era ad esser leu. Vossa rolla ei quella della giatta morta, ni schizun quella d'undreivel agid en tutta cass, ni che vus haveis calau per ina e peradina cun vossa marcanzia de pluscheinas. Capito, ti veglia dil huz! Ed ussa fai che ti vegnies ton pli spert a Casatscha!»

Sin quei ha la Mandella saviu tgei ch'ella hagi de far . . .

Ed ussa capin nus era sia manzegna e sia mimica neuagiud pegna. Martin spitalier cartend la manzegna dil pei-ziep e las objecziuns della Mandella, di, beinvulents sco el ei: «Sche stei entochen damaun. Jeu hai aunc mai catschau ord casa viadonts u pelegrins e catschel era buca vus dad esch ora. Mo quei stoi jeu dir, entochen uss hai jeu aunc mai giu hosps u viadonts che han buca fatg diever d'ina aschi favoreivla caschun ded ira vinavon . . . »

Ussa fa il pei-ziep, simulond de ver lump, mulaus o ch'el ei sil pli fin: «Dieus paghi e benedeschi vossa buontad e beinvuglientscha. Nus stuessen bein ira vinavon, sche vus pretendesses; mo jeu vegness franc a mesavia e savess ni nu'en ni nu'ora . . . »

Il fumegl che vegn dad esch en ed ha udiu ils davos plaids de quei miserabel, ha buca bien saung de quels dus e di sut vusch e per romontsch: «Hagies po adatg de quels dus!»

«Ti mo va, cun quels cheu vegn jeu bein a frida, sch'ei sto esser; jeu hai dumignau aunc auters schanis . . . denton crei jeu strusch ch'ei detti enzatgei pli daditschert cun els . . . »

«Jeu hai buca bien saung ded els . . . basta, teni ils egls aviarts, nus havein giu de far beinenqual ga cun tala e semeglionta rèfla . . . ed in encunter dus ei adina zaco hanau . . . Sche stei cun Diu e sin bien seveser damaun a sera . . . »

«Bien viadi e salida tut tgi ch'empiera suenter . . . »

«Bugen, Dieus pertgiri . . . »

Cun quei giavisch banduna il fumegl la casa semettend aspramein sin via encunter s. Maria e s. Roc, era gie l'aura sefatga si e vegniu ora propi bi.

En stiva dil hospezi eis ei ruasseivel, quiet. Martin Fidel, havend bess ora cuflaus avon miezdi e suenter miezdi splanau e dulau vid in curtè niev, ei staunchels. Ils davos radis dil sulegl che dattan neuden tras las finiastras serradas, scauldan la stiva beintemprada che las mustgas sin meisa dils dus lombarduns fan segls e giomers propi de sturnialas dal beinesser ch'ei sesentan en quei benediù bien sulegl.

La Mandella vi sin pegna arva e siara pli e pli hurti ses egls-piertg, per alla fin tener serrau els, gest sco sch'ella fuss sedurmentada sin sè e savess dar mintga mument giud pegna . . .

Martin spitalier tschenta siu cunti grond de dular silla traia, vegn neu sin baun-pegna, sestenda ora sin quel, tgau e pèz entroma sut l'ura de preit si ed entscheiva ual leu a cupidar per cuort sisu sedurmentar cauldamein . . .

Ils dus cugliuns vi sper meisa observan e persequiteschan in'urialletta scadina fladada de Martin. Vonzeivi dat il mitgiert dils dus cul cumbel ellas costas a l'auter el medem temps ch'el lai — fagend segns culs egls de veritabel scroc — curdar si'egliada gl'emprem sil cunti de vischala silla traia e lu vi sin Martin.

Il pli favoreivel ed adattau mument pils dus lumpuns ei cheu. Il grond leva si da sè aschi bufatg e levet che gnanc las mustgas fuian e s'avischina al cunti de vischala. E ferton ch'el braunca quel, leva era l'auter si da davos meisa s'avanzond medemamein sin toppa d'uolp enviars il spitalier sin baun-pegna. Arrivai ensemen avon el, fa igl εμπrem — che tegn il cunti grond davosdies — sco sch'el less mirar con tard ei seigi . . . e segirs ch'el ei uss, che Martin dormi, aulza el il grev cunti cun domisdus mauns e stauscha quel cun vehementa forza atras il pèz e la coraglia dil

spitalier ch'il saung sgarguglia siadora sc'ina fontauna naschenta ord la tiara

Enaquella tegn il secund sia palma-maun sur la bucca digl assassinau ch'ins auda ni plaid ni miez e gnanc tun buc de sia ragona. Fuss ei buca ch'il saung digrass aunc adina ord la plaga sco suenter in stemprau la stella giud il stellischein, ins savess crer ch'ei seigi in summa schabegiau nuot en stiva, aschi quiet e da mét ei tut capitau . . .

Mo senuspend tuttina de vegnir springi dal saung che squetra ord il lad tagl della plaga, seretilan ils assassins tuttina in pèr pass anavos. Enaquella croda il grev tgierp cun tumplentga giud il baun en siu agen saung . . .

La Mandella, «miez sedurmentada» seglia si e giud pegna sc'in siet ord il fisi. Vesend ella Martin spitalier en in lag saung senza schientscha, dat ella si in griu denton mo in soli sulet!

Veritabels sbiers, seglian ils dus assassins vi siper Mandella schend: «Buca vierv ni ch'era ti vegnas a serrar la bucca per ina e peradina capito!?» E Mandella quescha sco la mort . . .

Duront ch'il mazzament ei vegnius commess, era Columba stada vin nuegl a dar en l'emprema al muvel. Entrada en stiva e vesend il schabegiau, dat ella, cun in griu de terribla anguoscha enschanuglias sper la bara de siu car mariu giu

Miez desaparada, seglia ella sin peis e mussond cul det sils dus assassins, grescha ella: «Quei ei voss'ovra! Miserabels assassins che vus essas! Seigies smaledi giufuns gl'uffiern e vegli il Segner esser vies vindicader! Fagei che vus vegnies ord ils egls . . . » ed ella muossa ad els igl esch.

«Oho! Stei nuot auter, la heroxa» di il mitgiert, «aschi spert va quei buc, misterlutta che ti eis Per far cuort: Immediat neunavon cun tut ils daners en casa ni che ti e tes affons fageis en pign mument cumpignia cun quel cheu giun plaun! Capiu! Senza targlin ni che la balla plum fa fin a mintga resistenza!»

Columba, curaschusa sco ell'ei, fa tschera de sedustar e cuora viers igl esch della stiva-tras, mo enaquella seglia il pign dils dus suenter, sdrappa ella anavos e va sez en quella, pren giud la meisseta il revolver dil spitalier . . . e turnaus on stiva tegn el quel — cargaus ch'el ei cun sis ballas — avon il frunt ad ella

Vesend la segira mort avon egl, croda Columba danovamein bargend sper la bara giu — e cun ella las duas pintgas ch'ein entradas en stiva duront quella stermentusa scena.

Igl emprem mument, stend ils dus assassins avon quei mantun miseria, ein ei sez per in batter d'egl tut perplex de quei ch'ei han fatg. Mo gliez ha pign cuoz — e lur ovra de veritabels scrocs continuescha en moda e maniera la pli brutala.

Els sdrappan la mumma naven da sias buobas, e smanatschond cul revolver cargau ed ils stilets, greschan ei: «Neunavon culs danèrs, cun tut ils danèrs che sesanflan en casa, ni che vus essas della mort!»

Columba vesa che far resistenza muntass la mort dell'entira famiglia — e ceda. Ella sto menar ils dus laders assassins al puffen e sto perfin trer ora senza il truchet:

«Cheu ei tut quei che nus possedein en danèrs en casa; tut quei che nus havein spargnau giud bucca per saver regular nos quens.»

Ed ussa sfugan e sfuglian ils dus scrocs en quei truchet ed era els auters, adual a quels s. v. h. pors, cura ch'ei cuoran al begl per gie puder sgnappar baul avunda ils gnocs ord la scotga. Tgei tarladida engurdientscha! Brevs, quens, retschevidas ed auter scartiram sgotlan giun plaun e per la stiva entuorn sco la paglia ord il vonn . . .

Pudiu raffar ensemen 400 francs ch'ei han, semeinan ei entuorn sco tonts fomai siper la spitaliera en larmas, stillan e runan ella en stiva-tras, sin combras, on cuschina e dapertutanavon en casa, nua ch'ella sto — smanatschada dal revolver e stilett — revolver ora scaffas, measas e restis e tuts encardens. Ei dat buc ora per cumpleina cuntentientscha als dus rufinai e rubiestis rubaders.

E tgei fa Mandella? Lezza sesa sin ina sutga a mesa stiva sco sche ella fuss da plum. Mo tgi less lignar tgei patratgs ch'ella fa duront quei selvadi cunfar . . . ?

Temend denton ch'ei savessi podà aunc dar tutenina zatgi dad esch en, fan els prescha . . .

Il pign ei ius si sur casa, spiunescha ensi ed anoragiu e tschercond negin per peis, tuorna el en casa declarond siper l'auter: «Nus havein de temer nuot per inaga; uss aunc ina buna tscheina, meritau che nus havein ina, e lu sbrigar . . . »

Sin quella tschontscha rian omisdus de quei diabolic, inarticulau pir ch'il sgnapar de tiers scarponts avon la preda sturnida sut lur peis.

Columba, per la tiarza gada curdada enschanuglias sper il miert giu, bragia cun sias duas buobettas ch'ei havess stuiu fender la crappa, vegn puspei sdrappada si da plaun:

«Ed ussa che vus bein sappies tgei che vus haveis de far: immediat on cuschina a pinar per nus ina tscheina dil meglier che vus haveis en casa e vin dil pli fin che vus haveis en tschaler! Cass cuntrari lein nus gidar suenter cun plum e stilett.»

Essend la paupra dunna aschi combrigiada e sco sturnida auda ni senta ella il camond e la smanatscha. Perquei tschappan ils dus boiers ella per la bratscha e runan ella on cuschina, nua ch'els dattan aunc pli clar d'entellir tgei ch'ella hagi de far! Ell'ei sfurzada de rimnar il meglier en casa, de cuschinar e survir en stiva sper la bara tut quei ch'ils dus assassins giavischan.

E ferton ch'els gasteschan sco retgs, ei Columba spert patertgada de preparar sia fugia viers s. Maria. Ella setilla en bien e cauld fa il medem cun la feglia gronda. Lu entra ella en stiva e di a Mandella che stat cheu sin sia sutga sco sche tut il curriu e passau mas tier ad ella in quex:

«Mandella, jeu roghel tei per amur e memoria de miu car mariu, hagues po compassiun de mia tresta situaziun. Nus stuein aunc oz fugir ord quei liug de stermentusa sventira, ni sappi Dieus tgei po aunc fruntar. Jeu roghel tei, pren la pintga, nossa Isabella e suonda mei; jeu e la Luisa lein ira ordavon e far de saver il schabegiau . . . »

Quels plaids ha ella detg sut vusch. Mo il grond dils dus ch'era s'avischinaus bufatg, senza ch'ellas havessen udiu in stèc buc, ha capiu la supplica della spitaliera, stilla ella da rubiesti naven dalla Mandella cun ils plaids:

«Cura e nua che ti has ded ir oz, cumandein nus e buca ti! Igl emprem pass ord casa, avon che nus banduneien Casatscha, munta la segira mort per tei e per Mandella . . . ed ussa fai tgei che ti vul; ti has las letgas!»

Ei ha num nuot, ni bargir ni rugar; Columba sto star en casa ed astga far ni pass ni miez, senza haver in u l'auter dils dus assassins sils calcogns.

Duas uras ein vargadas dapi il mazzament ed ils dus schanis han tuttina buca la curascha de star surnotg el liug de lur furberia.

Vonzeivi, suenter ver giu magliau e buiu plaunsiu plattamein, levan ei si da meisa, mettan si lur mantials e svaneschan peis a pèr dalla Val giadora. Cumpatg ch'ei para ad els tuttina stagn riscau de star pli ditg a Casatscha — e quei malgrad che l'aura era puspei semidada e ch'ei veva danovamein entschiet a cuflar . . .

Con lev savess enzatgi vegnir d'ina u da l'otra vard dil cuolm, dar dad esch en ed els curdar en auters mauns . . . ins sa mai . . . ! Ils dus assassins han aunc buca cuntonschiu Acqua Calda che Columba ed Isabella, sia fegljastra, caminan tg'ei ch'ei pon visi encunter Crusch, mo l'aura ch'era puspei semidada — era sur Catscha havev'ei puspei entschiet a cuflar — retegn veseivlamein lur festginar . . .

Mandella veva empermess a Columba de vegnir suenter sco ella possi culla pintga; ellas duas dueigien mo caminar per ch'ei vengnien aunc ad uras a s. Maria, per leu immediat dar part alla polizia de perseguitar ils dus scrocs . . .

Strusch in quart ura suenter che Columba ed Isabella ein idas beinasper vinavon, aschi vess scoi mava en quell'aura ed il cor tgiembel pleins dolur e tristezia, vesein nus era ad end pli plaun e temprau Mandella e la poppa de Columba, ch'ella porta sin bratsch. Remarcabel denton, co Mandella stat mintgaton eri, co ella ponderescha e va lu puspei de quei targlinond in tschancunet vinavon. Tgei patratgs mudregian pomai ella?

Eis ei la tema dell 'aura, ni schiglioc enzatgei?

Columba mira traso anavos, schebein Mandella vegni suenter cun la poppa, mo vonzeivi vesa ella nuot pli. Ella tratga: Mandella ei bein empau sils onns, mo ell'ei ina femna robusta e vegn ad arivar aschi tgunsch sco jeu a s. Maria, tschiens e tschiens gadas ch'ella ha fatg il cuolm en auras aunc pli ruhas che oz. Ed ella va quei che las combas pon trer e sfular atras la neiv nova.

Ei stauscha ferm encunter sera, il sulegl ei gia sezuppaus davos la pézza, ei vegn pli e pli freid ed in suffel dat da biestg neuagiu dallas vals e valettas da mintga vard della schliatta via encunter s. Maria. Ei va pli e pli plaun vinavon, vegn pli e pli stgír e Columba ha breigia de setener sin via franca . . .

«Mo nu'ei la Mandella?», sedamonda Columba arrivada finalmein cun Issabella sigl ault de Crusch spel tierm de confin. Ella sesa in mument e fetga ses egls anoragiu, mo da Mandella e dalla poppa negins fastitgs. Temend de forsa aunc sedurmentar en quella pli e pli recenta ferdaglia, fa ella siper Isabella: «Nus stuein continuar, mia cara, ni che nus savessen aunc sedurmentar e schar en per buca levar . . . O bien s. Barnabas, gida e protegia nus vinavon, che nus arriveien ton pli spert a s. Maria.»

E Mandella? Fuss ell'ida sco la mava per ordinari vi e neu il Lucmagn, havess ella stuii satiuer e satiuer Columba ed Isabella . . .

Gie, nu eis ella? Eis ei capitau enzatgei nunspitgau denter Casatscha e la Rusna de muschins ?

Dapi che Columba veva piars Mandella ord ils egls e Mandella Columba, va la stoda veglia pli e pli plaun, sco sch'ella fuss cargada d'in pesont buordi patratgs . . .

Senza haver dau entochen uss ina solia egliada silla poppa, ch'ella porta sin bratsch sco sch'ei fuss mo ina pluscheina ventschida, observ'ella tutenina che la pintga ei sedurmentada e dorma sc'in crap, vegnida alva sc'in batlini ch'ell'era . . .

Anetgamein, sco sch'ella fuss vegnida ord il moni, dat ella si ina risada secca, propi de giavel suenter ina victoria. Ella tschenta giu la Luisa pintga agl ur della via ella neiv . . . dat ina semanada anetga de saltunza amiez in valzer e cuora quei che las combas tegnan encunter Casatscha.

Arrivada leu aunc avon ch'ei seigi notg diltut, va ella en cuschina . . . En stiva ha ella aunc respect ded ira . . . ! Cheu observ'ella la mèltra-latg che Columba veva tschentau sin meisa; lu metta ella sura fiug inton dil latg, enquera ensemen las bunas buccadas ch'ils dus scrocs vevan schau vanzar — e tscheina ruasseivlamein sco sch'ei fuss schabegiau lidinuot pli extraordinari oz suenter miezdi. E duront la buna tschavera lavura siu tschurvi sco gia daditg buca pli.

Pleina sc'in piv, seglia ella si da sè, enquera nervusamein neunavon las clavs dil tschaler, cuora da scalas giu ed anavos sin cuschina cun in ruog dil meglier barbèra. Ed ussa entscheiva ella a pipar giuaden sco sch'ella havess magliau mo sal e peiver . . .

Svidau il ruog ch'ella ha, entochen sil davos stèl, pren ella in catsch propi da curascha e va a palpond, caverpond e sfugliond per tut ils encardens, da si surcombras entochen giun tschaler. Tgei enquer'ella pomai? Daners! daners! daners! En tuttas scaffas e truchets, els sacs de tut la vestgadira ch'ell'anfla sin combras ed en stiva-tras: ella raguda neunadora truccas, volva entuorn bisaccas, sfugatta el strom, tilla e sdrappa entuorn lenzeuls, cozzas e tapets e sgiavla sco de stinglar sils dus fratelli compagni, che paran veramein buca d'haver patertgau a lur gidontra . . .

Scavegliau, slugau e stratg entuorn tut quei ch'ei buc engutau, eis ella gia in pèr ga sil precint de far il medem en stiva, nua ch'igl assassinau schai sil baun de morts, cuvretgs cul lenziel, bugnaus dal saun dal pèz engiu tocca plaun. Mo pil mument ha ella aunc in stoda respect d'era far leu il medem

Mo vonzeivi, havend il barbèra effectuau naven dalla fontauna-tgau entochen la detta pei, ughegia ell'era d'ir en stiva ed entscheiver leu si'ovra de rubadura. Ella volva entuorn ils maletgs de sogns e sontgas e sdermeina giun plaun las paucas fotografias. Anflau ch'ella ha lidinuot davos quellas tablas, entscheiv'ella danovamein a sgiavlar pir ch'in fumegl de cavals sin «quels smaledi scrocs de Milaun» che han starschau ni bluzcher ni cutrin.

Bein ch'ella ei ussa stuorna sc'in gat ed irritada sc'in tgiat en combat, crei ella tuttina aunc de buc haver scavagnau tut ils laguns . . . Uss aud'ella il tic-tac dell'ura de preit . . . in segl de tigra ed ella sdrappa quella giud la preit, ch'ei tuna sco sch'ei tucass levet de miert. . .

Catschond ora in pèr egls de condemnada, sdermeina ella l'ura sin meisa che las duas lontschettas crodan ord igl indrez. Sin quei in griu de legria diabolica che rebatta per l'entira casa entuorn. Tgei scazi zuppau ha ella anflau? Ina tastga melna da brevs che porta l'inscripziun: «Nossa davosa reserva.» E mirond dabot vi sil miert sut il batlini, di ella, riend da veritabla stria: «Ti drovas schon reservas . . . ha, ha, ha . . . «In scarp ella tastga cun sia detta tschuffa, tarladida e neuado de quella roclan tschun notas de tschien e siat marenghins . . .

«Ton che jeu hai tuttina buca luvrau per nuot, ha . . . ha . . . ha.» Havend fultschiu tastga e daners giu funs sia rasa-fustagn, cuora ella aunc inaga on cuschina, tuorna cul ruog giun tschaler, svida quel e seruschna lu da scalas si, va en ina combra e sebetta sul létg en e dorma sc'ina muntaniala entochen gl'auter di dallas siat. Sin siu sien senza siemis, seglia ella si, streha e stenda cozza e plumatsch de tgau — e vi e da scalas giu sco sch'ella havess la corna dil ner el dies. Si cul schierl e senza mirar ina solia suletta ga anavos, sbargatta ella dagl uaul de schiembra viado, davos Acqua Calda giu, traversa ils spuretgs de Piancabella, nua ch'ei era vegniu giu ina lavina, e lu tras Camperio scursanend la via nova, untgescha Luorscha ed ei gia da miezdi a Dangio, nua ch'ella habitescha in casetg de crap, bass e stretg, semeglionts ad ina tegia de mises.

Persula en casa ha ella bi far. Havend sdermenau il schierl en in encarden della cuschina che las pluscheinas miez scheladas en quel, dattan si tguls lamentonts sco sch'il sprèr fuss sgulaus en lur miez e priu tuttas enina, cala finalmein il til de rapina della «buna Mandella».

Negin curvien che Mandella na auda il carschlem de sias pluscheinas en anguoscha! Ella va sc'in paliet da cuschina o en siu camberletg, aulza ora in crapatsch sut il parsiel d'ina orva e fultscha viaden quella rusna las notas ed ils marenghins, il crap viden suenter filau, filau — e buc olma che vesess u savess sminar che davos quei crap sezuppa ussa «siu scazi custeivel» . . .

«Ha . . ha . . ha, ina tala pesca hai jeu aunc mai fatg quels vègn onns che jeu fetsch il Lucmagn . . . ! Con tups ch'ils dus tahnans ein stai, de buca mirar con tard ch'i seigi avon che marschar da Piancabella viadora . . . ha . . . ha. Ed ussa mo encuri ils laders assassins, la M a n d e l l a negin che peglia, ha . . . ha . . . ha.»

* * *

Naven da Crusch giuviars s. Maria spetga Columba traso puspei, tschancun per tschancun sil vegnir de Mandella. Negin olma che dat sinzur. Novas temas ed anguoschas bunamein rumpan siu cor plein tristezia Mo ei sa buc esser . . . la speranza vegn puspei suren: «O la Mandella enconuscha meglier la via che jeu; ell'ei pli ferma che jeu — e tegn plaid.»

Columba ed Isabella van ussa beinasper vinavon ed arrivan — suenter haver piars la via ina ga da Piazza cumina videnavisi e perquei era pli ch'in'ura temps — pér suenter mesanotg el hospezi de s. Maria.

Tgei sorpresa maisudida pil bien spitalier de s. Maria! El tut trembla dalla sgarschur e compassiun, raquintond Columba cun las larmas giu per la fatscha la stermentusa tresta sort de siu preziau e respectau collega ed amitg Martin Fidel.

«Ch'il Segner po fetschi grazia cun si'olma! — Tgei lein è prender amauns per traplar ils dus scrocs? Ussa mo buca targlinar!»

«Mo avon, per l'amur de Diu e las olmas de Luisa e Mandella ch' ein buc aunc cheu, roghel jeu paupra mumma: mei encunter ad ellas! Ei duessen esser cheu e vegnan e vegnan buc! Tgisà, forza ch'i ein aunc sepiarsas ella stgiraglia e cufla de questa notg. O, mei spert encunter ad ellas; quei ei noss'emprema obligaziun ins sa mai tgei pudess aunc esser capitau . . . »

Per gronda consolaziun de Columba, semetta il spitalier de s. Maria immediat sin via, accumpignaus da sia robusta fumitgasa, cul tgaun e la latiarna sidenasi viers Crusch. Treis quartas neiv nova ed in suffel criu tardeschan lur cuorsa . . .

Arrivai suenter duas stentusas uras sigl ault de Crusch, cloman e greschan ei, smeinan la latiarna . . . il tgaun uorla. Adumbatten! Negin per peis, negin che dat is. E tuttina stuessen Mandella e la pintga sil pli pauc esser arrivadas entochen Crusch, eis ei gie gleiti treis uras che Columba ei a s. Maria ed ella veva gie viu in tschancun plinengiu Mandella e la pintga che vegnevan suenter ella «Ellas eran gie arrivadas bunamein si la «Rusna de muschins» . . . ! Havend spitgau sil pli pauc ina misura sin ellas, crei il spitalier de s. Maria fermamein che Mandella e la pintga seigien — suenter ch'ei veva puspei entschiet a neiver pli fetg — turnadas a Casatscha. Cass cuntrari stuessen ei esser cheu

«Ei ha num nuot star cheu e spitgar», fa el siper sia fumitgasa, «Uss eis ei ner temps de turnar a s. Maria e da leu naven aunc dar questa notg novas della disgrazia »

Returnai ch'i ein las quater, mesa las tschun della damaun a s. Maria, tarmetta il spitalier siu fumegl a Platta cun la tresta nova e cun la cunzina de po far vegnir enzaconts umens en agid e de far de saver a Mustér de telegrafar el Tessin, sinaquei che la polizia sappi tgei ch'ella hagi de far

Viers miezdi ein ils umens a s. Maria. Suenter haver magliau zagei da cauld, semettan ei bibrudi sin via encunter Casatscha. L'aura ei puspei sefatga si; dapi la damaun marvegl ha ei buca pli neviu, aschia ch'ei vegnan pulitamein vinavon.

I ch'i ein i alertamein, fitgond ils egls sur e sut via, anflan els finalmein strusch ina misura avon che vegnir a Casatscha la Luisa ella neiv, morta schelada . . .

E la Mandella? «Ella vegn bein buc ad esser lunsch naven dalla morta?»

Els enqueran ella en quei circuit, sur e sut via, bettend ora la neiv tscheu e leu, nua che quella fuorma crests. Mo quels ein nuot auter che crappa pli pintga e pli gronda, cuvretga e cuflada en da neiv. Il versau viè che sesanfla dent'ils umens, manegia cun tutta rasschun:

«La Mandella ei vegnida tochen cheu e buca pass pli lunsch, e sche vus mireis scoiauda, veseis vus ch'ella ei semenada entuorn cheu — cheu ils fastitgs! — e turnada engiu. Pertgei ha ella schau cheu la pintga? In legn . . . ! Il meglier fagein nus ussa ded ira stante pede a Casatscha e leu vegnin nus bein a vegnir el clar . . . »

Stai leu, tgei han ei anflau? Escha aviarta tocca la sava, ina ruasseivladad sco en fossa ed in disuorden ell'entira casa, pir che sch'

ina roscha schuldada havess spogliau, rubau e tut liquidau. E da Mandella gnanc il fried de pluscheinas e puglinas buc!

«Tgi sa sche quella stria veglia ha buc er'ella giu la detta en quella furberia?» manegia in dils umens, «la finfinala ei siu dies ault e siu sburbatem de rusaris negina perdetga per sia innocenza! Ins sa mai; mo a mi ha quella misteriusa veglia cun sia patarla lomma de sontgetta mai plaschiu»

Pilvermo, quei devastem, tgaminada e scaffas vitas, lain sminar ualti bia!

Havend ils umens recitau ils Tschun Pugns enschanuglias sper il miert sin baun de morts, tschentan els la bara en ina canastra gronda de fein, cuvieran ella cul lenziel culs fastitgs de saung e semettan metamein sin via encunter s. Maria. Dalla sgarschur ch'els han, buc in che dat in'egliada anavos sil hospezi de Casatscha, quei liug de cruschs e dolurs e dil stermentus mazzament

* * *

Arrivada che la tresta nova ei la dumengia avon miezdi a Mustér (1877 dev'ei aunc negin telegraf sul Lucmagn) —, ha il Mistral della Cadi telegrafau immediat a Luorscha ed a Blizuna, mo dils dus scrocs negins fastitgs, ni pass ni pelegn! Igl uffeci de cumin pretenda in'exacta inquisiziun. Ei va plaun, fetg plaun, mo la finala havend fatg in'uatga a Casatscha, vegn Mandella citada avon dertgira della Val Blegn.

Ella compara cheu, escortada da dus polizists, goba sturschida sc'in pugn plein miseria. Sia comparsa fa l'impressiun sils derschaders, ch'ina tala femna sils onns, ch'ina paupra femna aunc mai inculpada da zatgi, ina femna che gudogni siu asch paun de mintgadi, sappi nunpusseivel esser complicada en in mazzament aschi brutal. Ella vegn supplicada de raquintar, sco suletta perdetga dil sgar-scheivel assassinat, tut il curriu e passau. Mandella, fagend ina tschera sco l'innocenza en persuna e cun vusch tremblonta plena de compassiun resda il sequent:

«Calonda marsa sund jeu arrivada suenter miezdi vi a Casatscha cun enzaontas pluscheinas en miu schierl, stauncla sc'in tgaun che jeu erel vegnend neu dal Cuolm s. Maria. Jeu havess bugen continuau miu viadi encunter casa, mo havend entschiet a cuflar, sund jeu entrada el hospezi de Casatscha per sescaldar avon ch'ira vinvon. Entrada en stiva, vesel jeu il spialier vid la traia, a sia lavur

de vischlè, e mondel immediat sin pegna, sesentend jeu gie dà casa tier quella buna glied dil hospezi. Stada sin pegna, observel jeu pér dus hosps davos la meisa pintga. Els creian de buca saver far viadi vinavon e supplicheschan per albiert e giavischan enzatgei tscheina.

Dal cauld e dalla stauncladad sund jeu vonzeivi sedurmentada. Denton era l'aura sefatga si; jeu sededestel ed audel ch'il fumegl digl hospezi mondi a s. Roc, ed el sco era il spitalier envidan ils dus hosps jasters ded ir cun el entochen vi Medel, ussa ch'ei era vegniu ora bialaura. Ils dus umens, che plaidan talian, mo buca sco nus, fan valer ch'ei seigien staunchels ed in ded els selamenta aunc ch'el hagi mal ils peis e sappi, per oz, nunpusseivel continuar il viadi.

La finfinala lubescha «signor Martin Fidel» ch'ei stettien sur notg e mondien pér l'auter di vinavon. Tschendon ils dus plaunsiu plattamein, sund jeu puspei sedurmentada sin pegna.

Mo cheu tuttenina audel jeu ina hazra tumplentga, jeu seglel giud pegna, vesel il spitalier giun plaun en in lag saung e sper el ils dus nunenconuschents, il grond cul cunti de vischala tut da saung enta maun . . .

Dalla tema dund jeu si in griu ed enaquella vegn Columba, la spitaliera en dad esch, stada ch'ell'era in mument vin nuegl per dar en als tiers. O, tgei tresta scena! Columba e sias buobas sper il bab gia morts, giun plaun enschanuglias enamiez in lag saung . . .

Ils dus scrocs sdrappan ella sin peis, smanatschan ella cul cunti e cun in revolver. Els pretendan de dar neu tut ils daners che seigien en casa, ni ch'era ella e sias pintgas seigien della mort. Jeu, dalla sgarschur hai saviu dir ni plaid ni miez e stevel cheu sco schirada.

Havend revolviu l'entira casa, da sisum tocca dem, han ils dus assassins reteniu anavos la Columba che leva immediat serender a s. Maria per agid. Havend ils dus assassins tema che zatgi pudessi nunspetgadamein dar dad esch en, ein els s'absentai e fatg sco sch'ei caminassen enviers Luorscha . . .

Columba pren la gronda dellas duas feglias e supplichescha mei de vegnir suenter ad ellas cun la pintga. Per compassiun cun la paupra spitaliera, hai jeu bugen cumpleniu siu giavisch ed havend zugliau la pintga en ina cozza sund jeu ida suenter sco jeu hai pudiu. Arrivada aschi circa ina misura sur Casatscha, vesel jeu cun grond sterment ch'ils dus scrocs cuorran suenter a nus duas.

Jeu greschel «Columba», mo essend vegniu en la nebla, ni vesa ni auda ella nus

Stai neutier ils dus assassins, sdrappan ei a mi la pintga che durmeva gia ord mia bratscha e bettan ella ella neiv . . . mo ella ei gnanc sedestadada buc. A mi han ei smanatschau cul revolver E sche jeu vegni buc immediat anavos cun els a Casatscha, siettien ei giu mei sil fletg . . .

Tgei lev'jeu, paupra femna tut persula, far auter che turnar anavos cun els? Entrai danovamein el hospezi, han els per la secunda ga rugadau o l'entira casa e levan perfin far saver mei nua ch'ils daners seigien zuppai. Savend de gliez nuot e temend per mia veta, hai jeu cuschiu scol miert leu sin baun

Anflau nuot de num, ein ei vegni vietis sco tons tighers dil venter plein fom ed han sfurzau mei de far tscheina per els. Duront che jeu hai fatg per camond, ein els i giun tschaler per in ruog vin ed han lu magliau e buiu sco tonts scudadurs.

Havend tuttina tema che zatgi pudessi dar dad esch en, ein els aschi circa viers las sis semess sin via e caminai dagl uaul ora . . . ed ord ils eglis. . . .

Tgei lev'jeu uss è pegliar amauns tut persula cun in miert en casa? Vegnida che jeu erel de buca saver tgei far en mia tema ed embrugl, sund jeu — suenter haver recitau in rusari pil pauper assassinu — semessa giu in pèr uras, senza clauder egl e la damaun cull'alva dil di fugida dalla val oragiu ed a Dangio . . .

Fuss jeu stada meglier patertgada, havess jeu encuretg la pintga, mo savend nuota tgei jeu fetschi en mias temas ed anguoschas, sund jeu bunamein currida engiu ed arrivada a casa mez morta . . .

Quei ei tut quei ch'ei schabegiau, tut quei che jeu hai viu e stuiu far atras; d'auter sai jeu nuot, mes signurs.»

Ella ha raquintau tut quei aschi ruasseivel e «verdeivel» ch'ils derschaders ein tuts perschuadi de si'innocenza . . . Per fuorma han els bein aunc tschentau in pèr damondas per pegliar ella, en cass ch'ella fuss stada zaco sut cozza culs dus laders assassins. Adumbatten, la stoda veglia ha capiu de prender ils carrauns aschi bein ed acurat — ed ella ei lu mai pli vegnida mulestada cun ulteriuras inquisiziuns.

* * *

Dals dus assassins negin'olma el Tessin che vul haver viu ni fastisau la mendra caussa. Igl ei sco sch'ei fussen vegni tschappai d'in turmegl e transportai atras l'aria. Las gasettas de leugiu vulan schizun declarar ch'ils dus scrocs hagian saviu scappar diesch gadas per cuolpa della spertadad grischuna. Cura che la polizia tessinesa hagi survegniu novas dil mazzament, erien ils dus schanis probabel pli che diesch uras suls confins. E dil reminent, sch'ei seigi stau Talians, stoppien quels esser sbrigai enzanua atras ina lucca zuppada, essend che durant quels dis seigien negins individus suspectus passai la controlla de duana etc. etc. Vischins de Luorscha e contuorn vegnien insumma buc en damonda; leu negin ch'enconuschi zatgi che pudessi vegnir en damonda ed aunc mai hagi zatgi de leu giu de far zacu zatgei culla polizia. El grond circuit dil Cuolm Lucmagn vivi in pievel prus e pietus e de siu fatg, aschia che l'entira «historia de Casatscha» mondi tier mo ils Cruaruns u seigi e resti in legn — probabel nunsligeivels . . .

* * *

Denton, gnanc vulend buc, enqualga . . . cul temps vegn tut el clar, era sch'ei va enqualga ditg e fuss magari miez emblidau. La primavera tard digl onn dil Segner 1878 tschancuna in di de gronda bialaura il cavrer de Camperio ina gonda de Piancabella, nua ch'in vadretg della lavina digl onn vargau entschaveva pér a luar. Agl ur de quel, denter carpuna, dat el senza fraud en dus zugls resti ch'ei per part aunc cuvretgs cun neiv. Spir marveglias, entscheiva il cavrer a scavegnar en quels zugls cun siu fest enfrau e discuviera cun sgarschur dus cadavers disfigurai e slugai, aschizun che la membra ei stratga per part in'ord l'autra. E las cavazzas? nu'ei lezzas pegliadas naven . . . ?

Tementaus sin snarrir, cuorra il cavrer quei che las combas pontrer a Camperio e fa de saver sia scuvretga. Il caplon ed enzacónts umens de leu serendan immediat cul cavrer el liug de sgarschur. Arrivai leu, constateschan ei ch'ei setracti de dus cadavers malmein stratgs vidaneu e sbluccai dad uolps, per part entochen sill'ossa. Els sacs dils mantials anflan els dus revolvers ed in stilett. Las cavazzas anflan els buc, bein ch'ils umens furetgan e sfugatan ditg per liung dil vadretg sur e sut igl ur.

Ils presents che savevan dal misterius mazzament de Casatscha, concludan ord las macabras restonzas ch'ils dus cadavers sappien

derivar da negin auter che dals dus assassins . . . Ei seigi gie enco-
nuschent che leu quels dis de calonda mars digl onn vargau, la
gronda lavina de freid de Piancabella seigi ida e cuort sissu era
la lavina de caul. E ch'ins stuevi ir lezza primavera per liung
dellas rivas dil Breno, per far il Cuolm de s. Maria. In'otra decla-
raziun seigi sclausa . . .

Il divin derschader hagi fatg pli spenta dertgira ch'ils derschaders
terresters

Senza pli grondas ceremonias vegnan las restonzas dils dus cada-
vers messas en dus sacs, transportadas a Camperio, nua ch'ins sa-
tiara ellas da notg en ina fossa comunabla — in tschancun ord-
vart las autras

Odem la stad 1878 traversa il caverer de Camperio per l'emprema
gada la Piancabella, in tschancunet pli anorasi de quei liug de ster-
ment, nua ch'el veva fatg la primavera l'anguschonta anflada. Stau
calira stad, era il vadretg luaus o diltut. Cheu catta el adagur ina
tauna d'uolp ed o sper quella, denter dus craps scarpetscha el en
duas cavazzas de morts, allas qualas — con remarcabel! — la cup-
pa suren muncava. Mirond pli bein vesa el ch'ei semuenta zatgei
viv ella cavorgia de quellas. E pren mira! En quellas sezuglian
insurin ina partida miurets aunc nius, schischend en quei cuma-
deivel igniv sin in mantun zénzlas-pupi. Mirau pli exact, vesa el
che quellas zénzlas de pupi ein restonzas de bigliets de banca . . . !
Ina nova perdetga che affirmescha la supposiziun dil caplon, ch'ei
setracti veramein dils dus rubaders — assassins de Casatscha
E Mandella? Lezza ha buca fatg pli biars onns il «Loco magno!»
Remarcabel eis ei, ch'ella mava mai pli atras Casatscha; anzi adina
in toc plinengiu per liung dil Breno si. Ed arrivada mintgamai sin
«Paradiso», stuev'ella untgend s. Barnabas — reiver gradvisi en-
cunter Crusch e leu cun tgau sbassau speras ora scol giediu perpe-
ten sin sia fuigia senza fin e termin.

Ils Medelins vevan, dapi il mazzament, pli e pli pauc fidonza de
quella «stoda veglia» sco ei schevan.

Sia fatschenta de pluscheinas va mender e mender e stuend biaga
turnar envi cun pli che la mesadad de sia marcanzia, han ins lu,
buca ditg suenter la davosa processiuin de s. Barnabas de 1879, in-
summa mai pli viu Mandella sin ses turs usitai dapi varga 20 onns.
In di surura vegn ella malsauna e schai dis e dis enta letg, schira-
da sc'in plèder, senza ch'enzatgi dils vischins havess encurschiu en-
zatgei. Constatond in di per schabetg ina tiervischina che Mandella

trafficcava buca pli entuorn siu gaglinè ed udend ella che gl'entir gaglinam carschlava dalla fom pir che sche gaglinas e pluscheinas fussen enina vegnidas ellas grefflas dil sprèr, ughegia ella finalmein d'entrar en casa de Mandella, nua che schiglioc mo tgi che stueva mava . . .

Tgei smarvegliada de veser Mandella en létg alva sco la sezza mort! Gnanc tschintschar sa ella ch'ins capescha scoiauda . . . Ella cloma pader Antonio, il plevon de Dangio. Lez enconuscheva Mandella . . . buca per buna ch'ell'era. E perquei negin che fa curvien ch'el stat e stat e para de nuota pli bandunar la baracca della veglia, che veva gia onns ed onns nuota pli giu marveglias de Niessegner . . .

Cun breigia maisudida vegn el alla fin tuttina de lumiar quella pial-giavel. Ed havend tedlau ditg e liung la litania gronda dils puccaus grevs e gross, para don Antonio aunc adina buca segirs ch'ella hagi detg tut. El entscheiva a smaccar sil viv — e plaun plaun eis ella tuttina madira de dir tut . . .

E bein ch'ella siua da manedel, sa ella — culla mort en bucca — dar d'entellir che sut il parsiel della suletta finiastra de sia combra sesanfli il scazi zuppau ch'ella hagi engulau la notg suenter il mazament de Casatscha. —

Morta e satrada, negin carstgaun pli che seregorda della Mandella ch'era vegnida ils davos onns pli e pli de negin . . .

Tgei sorpresa per Columba, seretratga dapi il di della sgarscheivla disgrazia a Fuorns, cura ch'ella ha retschiert suenter onns ina tasta melna d'in «Nunenconuschent», cuntinend ina summa, alla quala ella haveva giu raschun de maina pli patertgar . . .

En sia dolor e tristezia munta quella sorpresa tuttina mo ton sc'in daguot étg sin ina plaga ch'ei mai pli urida entochen il di de sia mort.

* * *

Car viandont! Passas ti in di de stad sul Lucmagn, vargas s. Maria, Crusch e la «Rusna de muschins», arrivas ti a Casatscha. Mo nua ei il hospezi, nua la caplutta de s. Barnabas, nua ils solids nueglscrap de Casatscha? Svanida diltaliter ei quella pacifica oasa alpina de beneficenza. Ti vesas leu mo pli il sulom della caplutta, enzaconts craps d'in mir in sin l'auter e dattas ti in'egliada sur via

nova, leu su, nua ch'il hospezi steva aunc avon varga 80 onns, engartas ti mo pli la trav sura digl esch-tschaler — e nuot auter! Sche co pia? La bova de Casatscha ha giu compassiun de quei liug de cruschs e dolurs, de miserias e mort ed ha tut satrau e smarschentau.

E va oz in Medelin leu speras ora, mond en «tiara taliana», vegn el aunc adina surprius da fétgas, temas e sgarschur. El fa la s. crusch e camina tgei ch'el mo po, per vegnir ton pli spert ord quei liug dil pli brutal e sgarscheivel mazzament ch'el ha udiu a raquintond enzacuras.